

ZÁMEK V MNÍŠKU POD BRDY

ARCHIVNÍ PRAMENY A JEJICH VÝZNAM PRO POZNÁNÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE

PAVEL ZAHRADNÍK

Obr. 1: Mníšek pod Brdy (okres Praha-západ), zámek. Pohled od vstupní rampy (foto z archivu NPÚ ÚOP středních Čech v Praze, 2008).

Archivní průzkum, jenž je nezbytnou součástí standardního stavebněhistorického průzkumu, vychází z rozličných druhů písemných pramenů, jež zachycují měnící se stavební podobu zkoumaného objektu. Ideálním pro zpracovatele průzkumu přirozeně je, podaří-li se mu v archívech nalézt (ovšem kromě případných plánů a ikonografických pramenů, na něž se archivní průzkum v dřevních dobách omezoval) účetní písemnosti, nejlépe přímo stavební účty, vztahující se ke stavbě či k dalším přestavbám či stavebním úpravám objektu, anebo účty důchodní, které rovněž obsahují více či méně podrobné zprávy o těchto stavebních aktivitách. Dalším pramenem velké důležitosti jsou inventáře mobiliáře a popisy objektu, pořizované z rozličných důvodů, jež jsou jak u obytných budov (hradů, zámků, klášterů či měšťanských domů), tak u hospodářských či chrámových staveb velmi cenným materiálem, umožňujícím poznat změny, k nimž během doby docházelo v interiérech jednotlivých objektů. Archivní průzkum, jenž je součástí stavebněhistorického průzkumu zámku v Mníšku pod Brdy, provedeného před deseti lety,¹⁾ může sloužit jako př-

klad toho, jak tyto základní druhy písemných pramenů pomáhají blíže poznat stavební vývoj zkoumaného objektu.

Mníšek pod Brdy se objevuje poprvé v písemných pramenech dosti pozdě, až v roce 1352, kdy je doložen jako sídlo farního kostela.²⁾ Krátce nato, v zákoníku Karla IV. *Majestas Carolina* z roku 1356, je pak pod názvem *Muncheleins* zapsán mezi méně významnými královskými hrady, které mohly být za jistých podmínek zastavovány.³⁾ Tento zápis je tak prvním dokladem o existenci objektu dnešního mníšeckého zámku. Královský hrad měl v roce 1369 v přímém držení Karlův syn Václav IV., jenž do Mníšku téhož roku dvakrát prezentoval faráře,⁴⁾ ale zanedlouho poté, roku 1372, již ke kostelu v blízkém Kytíně na mníšeckém panství prezentoval faráře „*Jindřich, vévoda litevský a pán na Mníšku*“,⁵⁾ tedy syn litevského velkoknížete Kiejstuta, jenž po

1) Petr Macek – Jan Beránek – Pavel Zahradník, Mníšek pod Brdy. Areál zámku. Standardní stavebněhistorický průzkum. Praha 2001, strojopis.

2) *Registra decimarum papalium*, ed. W. W. Tomek. Praha 1873, s. 43.

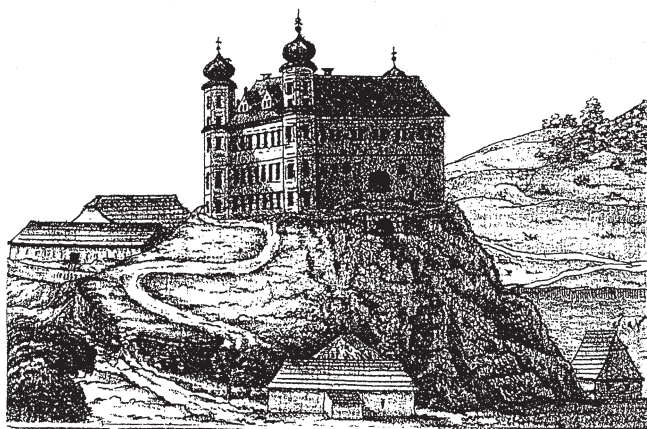
3) *Archiv český* 3, ed. F. Palacký. Praha 1844, s. 88.

4) *Libri confirmationum* 2, ed. F. A. Tingl. Praha 1868, s. 14, 18.

5) Tamtéž, s. 80.

Obr. 2: Mníšek pod Brdy, zámek. Pohled na zámek na pláncu Podbráské-
ho kraje z roku 1622 (překresleno podle NA, Sbírka map a plánů, inv. č. 1626,
sign. B XIV. 24, kresba P. Macek).

Obr. 3: Mníšek pod Brdy zámek. Pohled od severovýchodu, údajně z roku
1672, ve skutečnosti asi z 1. poloviny 19. století (SOA Praha, Vs Mníšek,
inv. č. 1744, s. 12).

křtu žil na dvoře Karla IV. a jemuž byl Mníšek nepochybně panovníkem zastaven.

Poté po několik desetiletí nemáme o Mníšku žádné zprávy. Až roku 1409 Václav IV. udělil tvrz Mníšek s městečkem Mníškem i poplužním dvorem a s okolními vesnicemi v manství Janovi z Lestkova, královskému purkrabímu na Žebrácku.⁶⁾ Takto vzniklo mníšecké panství, oddělené od královského statku Dobříše. Jan z Lestkova, jenž tehdy seděl na hradě Valdeku, vykonával podací právo nad mníšeckým kostelem ještě v letech 1424 a 1426.⁷⁾ Z jeho doby se dochovala první zmínka o stavebních pracích na hradě. Z neznámých důvodů dal totiž Jan z Lestkova na Mníšku zbourat nějakou věž; boursal ji Jakub z Řitky se svými tovaryši, kteří za to obdrželi dva vozy starého piva.⁸⁾

Zanedlouho poté Jan z Lestkova zřejmě Mníšek prodal Janu Tluksovi z Vrábí, o němž víme, že roku 1433 prezentoval faráře ke kytínskému kostelu;⁹⁾ ve skutečnosti ovšem šlo tehdy jen o potvrzení dříve vykonané prezentace, neboť Tluksa zemřel již roku 1431.¹⁰⁾ Mníšek potom přešel do vlastnictví Předbora z Řepnice, kterému všechna práva k Mníšku potvrdil císař Zikmund roku 1437.¹¹⁾ Předbor měl dva syny, Jindřicha a Václava. V roce 1487 byli Předbor i Jindřich již mrtvi a Mníšek tehdy držel Václav a Jindřichův syn Petr z Řepnice, kteří se téhož roku rozdělili o majetek, přičemž Mníšek s tvrzí i městečkem připadl Petrovi.¹²⁾ Ještě v roce 1487 však Petr z Řepnice prodal mníšecké panství, totiž tvrz Mníšek s městečkem a vesnicemi, Janu Vratislavovi z Mitrovic,¹³⁾ čímž Mníšek přešel do majetku tohoto rodu, jemuž měl náležet následujících 168 let.

Nový majitel Mníšku už v následujícím roce 1488 věnoval na třech dílech tvrže a městečka Mníšku své manželce Ofce z Nové Plzně¹⁴⁾ a na zbývajících čtvrtině zapsal 315 kop gr.

miš. svým dětem, jež by s touto Ofkou měl.¹⁵⁾ Na žádost Jana Vratislava z Mitrovic král Vladislav II. roku 1503 propustil „tvrz a městečko Mníšek“ s jejich příslušenstvím z manských povinností a postoupil mu je dědičným právem, přičemž jemu i jeho dědicům k tomu udělil i tu milost, „aby oni na lesích našich k Dobříšu zámku přislušejících z této strany Dobříše a k Mníšku a ku Praze blíže honiti mohli srny, zajíce, vlky a lišky i také čihadla zdělati a ptáky na těch lesích lapati, k tomu les ku palivu a potřebě své stavení tvrže Mníšku má sobě bráti.“¹⁶⁾ Mníšek se tak stal svobodným zemskodeskovým statkem.

Jan Vratislav z Mitrovic, jenž roku 1504 přikoupil také pustý dvůr ve Skřípli, který se stal dalším sídlem vratislavského rodu, zemřel roku 1520 a byl pochován v Mníšku; zanechal po sobě syny Jana, Václava, Vratislava, Víta a Šebestiána.¹⁷⁾ Od této doby byl Mníšek i s tvrzí a městečkem rozdělen na čtyři části, z nichž každá zpočátku patřila jednomu z pěti synů Jana Vratislava z Mitrovic kromě nejstaršího Jana.¹⁸⁾

Nebudeme zde sledovat komplikované osudy čtyř dílů mníšeckého panství, náležejících v následujících sto letech postupně různým členům vratislavského rodu, přičemž jednotlivé díly byly spojovány a pak zase rozpojovány,¹⁹⁾ uvedme jenom tři zápisy, pocházející z let 1558, 1563 a 1595, které jediné nám poskytují jakési informace o stavebním vývoji zámku. Od roku 1558 patřilo celé panství bratrům Janu nejmladšímu a Fabiánovi Vratislavům z Mitrovic na Mníšku, kteří však ještě téhož roku „prodali zase z toho statku, kterýž sau koupili od nadepsaného pana Jana a pana Šebestiána i na místě jiných bratří jejich mladších, let nemajících [...], díl zámku Mníšku s těmito pokoji: světničkou malau vdole mezi kuchyní a marštalí, vedle té světničky marštal na tři koně po slaup, který po přehrazení najblíž jest,

6) Národní archiv (dále NA), Desky dvorské (dále DD) 61, s. 337–339.

7) Libri confirmationum 8–10, ed. J. Emler. Praha 1889, s. 83, 120.

8) August Sedláček, Hradby, zámky a tvrze království Českého 6. Praha 1889, s. 94 (podle rukopisu pražské kapituly).

9) Libri confirmationum 8–10, ed. J. Emler. Praha 1889, s. 210.

10) A. Sedláček, o. c. pozn. 8, s. 94.

11) NA, DD 61, s. 337.

12) NA, DD 6, s. 91–92; NA, DD 62, s. 114.

13) NA, DD 6, s. 92–93; NA, DD 62, s. 115–116.

14) NA, DZV 6, s. 104; NA, DD 62, s. 124.

15) NA, DD 6, s. 103; NA, DD 25, fol. 62v–63r.

16) NA, DD 67, fol. 3r–3v; NA, Desky zemské větší (dále DZV) 3 F 19r–F 20v.

17) A. Sedláček, o. c. v pozn. 8, s. 94.

18) Josef Vávra, Historické paměti bývalého panství Mníšeckého a kláštera sv. Maří Magdaleny na Skalce, Praha 1899, s. 20.

19) Podrobně vypsány jsou v: A. Sedláček, o. c. v pozn. 8, s. 95–97; P. Macek – J. Beránek – P. Zahradník, o. c. v pozn. 1, s. 8–12.

z druhé strany sklep prostřední, proti té světničce komoru pod novými pokoji a vně před zámečkem loch, kterýž se někdy nebožtíkovi panu Vítovi, strajci jich, na díl dostal, čtvrt městečka Mníšku, kteráž se nebožtíkovi panu Václavovi Vratislavovi, otci téhož pana Jana, na díl dostala“, i s několika vesnicemi Janovi staršímu Vratislavovi z Mitrovic a na Skřípli, tedy svému „strejci“ (tj. bratranci).²⁰⁾ Bratři Jan nejmladší a Fabián vlastnili tedy od této doby tři čtvrtiny mníšeckého panství i s třemi čtvrtinami zámku, zatímco zbývající čtvrtina, připojená ke statku skřípelskému, náležela Janovi staršímu; takto rozdělen zůstal Mníšek až do roku 1623.

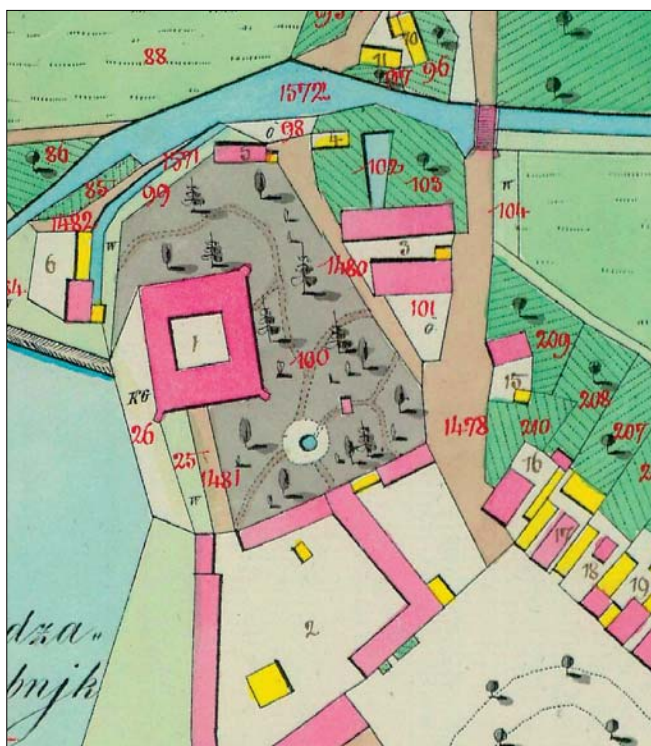
Jan nejmladší a Fabián dali v roce 1563 provést na zámku jistě stavební práce. Víme o nich z publikace Josefa Vávry, jenž píše: „Oba páni [tj. Jan a Fabián] pak roku 1563 rozšířili zámek Mníšek novými stavbami, kterouž práci vedl Berounský kamenník Jiří Tábořský.“²¹⁾ Jako pramen Vávra uvádí „berounská registra purkmistrská k r. 1563“, ale v těchto registrech se nepodařilo žádnou zmínku o práci Jiřího Tábořského v Mníšku nalézt, ačkoliv se tu s jeho jménem setkáváme často, vesměs ale jen v souvislosti s pracemi prováděnými přímo v Berouně. Tábořský je přitom označován vždy jako „mistr zedník“, nikoli kameník, i když vykonával i kamenické práce.²²⁾

Posléze roku 1595 Vratislav z Mitrovic (Vratislavové, kteří měli křestní jméno Vratislav, psali toto jméno v podpisech pouze jednou) koupil od svých čtyř bratrů „statek po panu Janovi mladším a panu Fabiánovi Vratislavích, panu otci a strejci jich, bratří, pozůstalej, jmenovitě tři díly zámku Mníšku, též tři díly městečka Mníšku [...] i s dvorem poplužním [...], tu ve Mníšku s pivovarem, s spilkau, sladovnou, hvozdem, chmelnicí při témž pivovare i se všemi potřebami k němu přináležejícími“.²³⁾ Vratislav se tak stal jediným majitelem těchto tří čtvrtin panství. V tomto zápise máme první výslovnou zmínku o zámeckém pivovaru, který byl pro potřeby vrchnostenského hospodaření postaven zřejmě někdy během 16. století.

Na základě nového dělení mezi bratřími se roku 1614 majitelem tří čtvrtin Mníšku stal Zdeněk Vratislav z Mitrovic, jenž poté v roce 1623 koupil od bratra Viléma i jeho čtvrtinu Mníšku,²⁴⁾ a tak byl konečně po dlouhých desetiletích Mníšek spojen v držení jednoho majitele.

Jak vidno, písemné prameny, jež by nás poučily o stavebním vývoji objektu v době gotické a renesanční, jsou pouze ojedinělé a zlomkovité, což ostatně není nijak překvapující. Připojit k nim však musíme ještě důležitý ikonografický pramen, totiž drobnou kresbu objektu, pocházející z roku 1622;²⁵⁾ Petr Macek na jejím základě usuzuje, že k pozdní renesančnímu rozšíření objektu o nový východní palác došlo až po tomto roce.²⁶⁾

Roku 1640 Zdeněk hrabě Vratislav z Mitrovic na Mníšku učinil poslední pořízení, jímž svoje statky odkázal svým nezletilým „strejcům“ Vratislavu Fridrichovi, Vilému Eusebiovi a Václavu Eusebiovi Vratislavům z Mitrovic, synům Jana Zdeňka Vratislava z Mitrovic na Vraném.²⁷⁾ Již roku 1641

Obr. 4: Mníšek pod Brdy na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1840 (Ústřední archiv zeměměřictví a katastru).

Zdeněk zemřel²⁸⁾ a jeho závěť vstoupila v platnost. Tehdy však již byl mníšecký zámek zničen a vypálen švédským vojskem generála Banéra, o čemž nás informuje nedatovaný urbář mníšeckého panství, pocházející z doby kolem roku 1650, o zničeném mníšeckém zámku se tu jen velmi stručně píše: „Zámek Mníšek, který na skále vystaven, jest v létu 1639 od švédského lidu z gruntu vypálen a zkažen.“ Vrchnost musela tedy prozatím bydlet v hospodářském dvoře; urbář o tom uvádí: „Při dvoře mníšovském jest znovu pro bydlení panský od dřeva dvě světnice, dvě komory a kuchyně přitom vystaveny a šindelem přikrytý.“ Kromě dvora, v němž byla i vinopalna, patřily k zámku v Mníšku ještě pivovar se sladovnou, ovčín, „mlejn pod zámek“ a takto popsané zahrady: „Zahrada kořená při zámku jedna pustá. Štěpnice pod zámek jest jedna. Kuchynský zahrady dvě malý. Při týchž zahrad[ách] jest jedna malá zahrádka zavřená, kde se včelíčky panský chovají.“²⁹⁾

V majetku Vratislavů z Mitrovic (ovšem jen dvou ze tří bratrů, neboť Vilém Eusebius brzy zemřel) zůstal Mníšek do roku 1655. Dne 30. září tohoto roku bratři Vratislav Bedřich a Václav Eusebius Vratislavové z Mitrovic prodali mníšecký statek, „totíž zámek a u něj ležící městečko Mníšek“ i s příslušnými vesnicemi, Serváci Engelovi z Engelsflussu, měšťanu Starého Města pražského,³⁰⁾ jenž neprodleně přikročil k obnově zámku.

Servác Engel³¹⁾ byl synem otce téhož jména, koželuha a rodáka z nizozemského Maastrichtu, usazeného však

20) NA, DZV 55 C 20r – C 21r, C 23r.

21) J. Vávra, o. c. v pozn. 18, s. 22.

22) Státní okresní archiv Beroun, Archiv města Beroun, inv. č. 2360.

23) NA, DZV 170 C 17r – C 19r.

24) A. Sedláček, o. c. v pozn. 8, s. 97.

25) NA, Sbírka map a plánů, inv. č. 1626, sign. B XIV. 24.

26) Petr Macek, Zámek v Mníšku pod Brdy, Památky středních Čech 22, č. 2, 2008, s. 6–7.

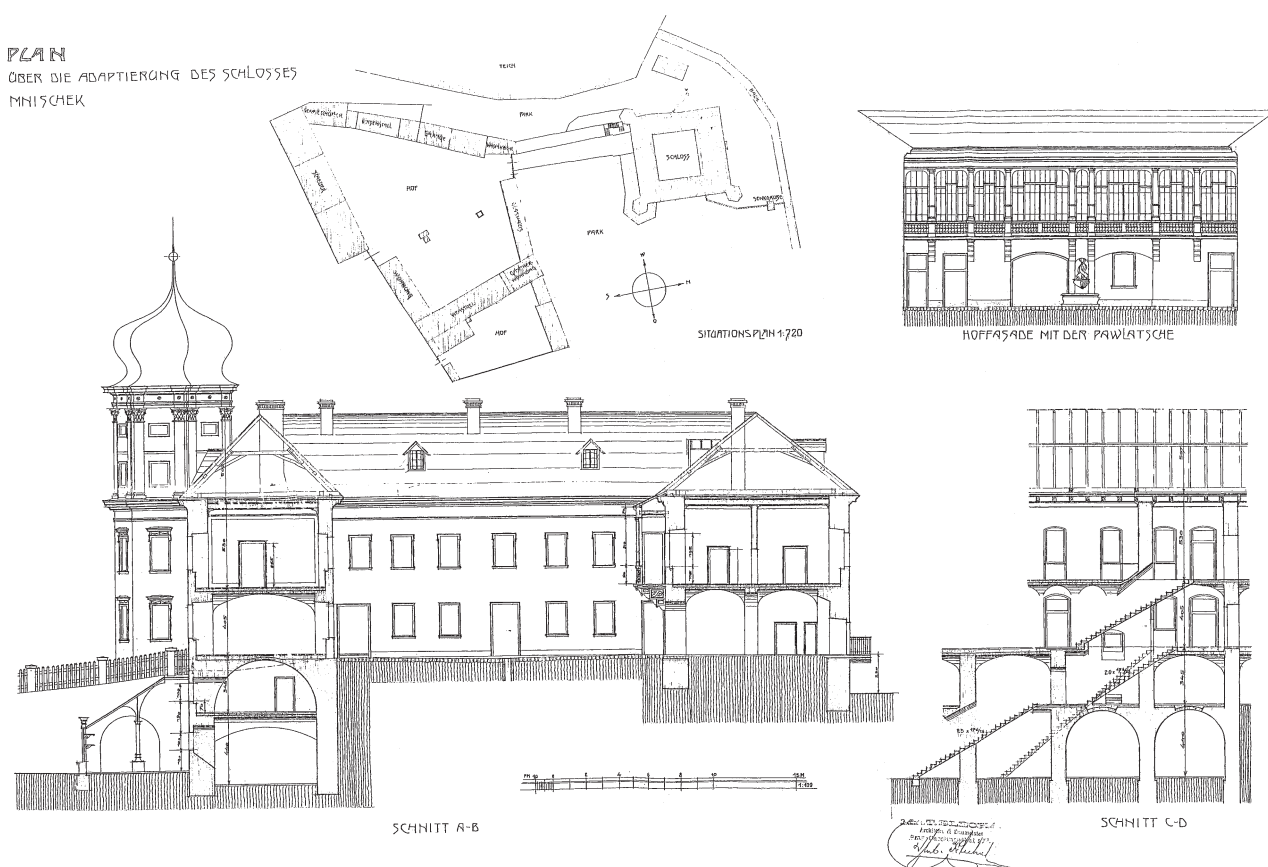
27) NA, DZV 147 K 27r – L 1r.

28) A. Sedláček, o. c. v pozn. 8, s. 98.

29) Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, Velkostatek (dále Vs) Mníšek, inv. č. 1742.

30) NA, DZV 310 F 1v – F 6r; viz též NA, DZV 152 K 17r – K 19v.

31) Životopisné údaje o obou Servácích Engelech, otci i synovi, shrnul již Viktor Kotrba (Viktor Kotrba, Mistr Martin Rainer – „Martino Rana“, pražský stavitel raného baroka, Umění 12, 1964, s. 490), nejnověji

Obr. 5: Mníšek pod Brdy, zámek, plán adaptace zámku (bez data, Mat. Blecha, 1 : 100 – SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 111).

v brabantském městě Tongeren, odkud se i se synem Servácem a s celou rodinou přestěhoval do Prahy, kde pokračoval ve svém řemesle. V roce 1648 se otec se synem jako příslušníci měšťanských oddílů zúčastnili obrany Prahy před Švédy, načež byli roku 1651 povýšeni do českého šlechtického stavu s predikátem „z Engelsflussu.“ Zřejmě ještě za života svého otce (jeho datum smrti není známo, zemřel někdy před rokem 1658) si Servác mladší koupil mníšecké panství a zároveň rychle získával další, stále vyšší šlechtické tituly – roku 1658 byl povýšen do českého rytířského stavu, roku 1662 do říšského rytířského stavu, roku 1667 se stal říšským svobodným pánem a roku 1670 bylo toto povýšení rozšířeno i na české země. S panovníkovým svolením zřídil roku 1665 ze svého mníšeckého panství rodový fideikomis. Servác svobodný pán Engel z Engelsflussu zemřel roku 1674 a byl pohřben v jezuitském kostele sv. Salvátora na Starém Městě pražském.

Nový majitel se neprodleně pustil do stavebních prací na zpustošeném panství. K těmto jeho stavebním aktivitám si ce nemáme k dispozici stavební účty, ale zato se dochoval jiný, zcela neobvyklý pramen, který účty do velké míry nahrazuje. Sám majitel si totiž podrobné údaje o stavebních pracích v Mníšku sám zapsal (nikoli však současně, ale až po dokončení těchto prací) do německy psané pamětní knihy mníšeckého zámku, která tak představuje ojedinělý druh písemného pramene, důležitý pro poznání stavebního vývoje mníšeckého zámku i dalších budov na panství.

pak s dalšími novými informacemi Jan Županič a Michal Fiala (*Jan Županič – Michal Fiala, Nobilitační privilegia pro obránce pražských měst roku 1648*, Praha 2001, s. 17–18). Jejich závěry můžeme doplnit o zprávy, jež obsahují genealogické sbírky Wunschwitzova a Dobřenského v Národním archivu (NA, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 252; NA, Dobřenského sbírka, inv. č. 222).

V úvodu tohoto popisu stavebních prací v Mníšku, vycházejícího z dnes nedochovaných účtů, se Servác Engel zmiňuje o stavu mníšeckého panství v čase jeho nabytí, který popisuje takto (Engelovy zápisy uvádíme v českém překladu):

„Dne 30. září 1655, tedy pět let po uzavření münsterského míru, jsem za 50 000 zlatých koupil zcela zpustlý a z největší části vyhořelý statek Mníšek s turzí Velkými Hrašticemi. [...]“

V poplužních dvorech nebyla ani jediná sýpka, do které by se mohlo s jistotou nasypat 10 strychů obilí. Mníšecký poplužní dvůr proti rybníku byl zcela otevřený, neměl žádné zdi, zámek byl zcela zpustlý, vyhořelý a do základů zničený, stejně tak zámecký mlýn a ostatní dva panské poplužní dvory a pivovar.³²⁾

Se stavebními pracemi bylo započato hned v roce 1656, a to jak na zámku, tak na hospodářských budovách. V pamětní knize se Engel nejprve věnuje stavebním pracím na hospodářských budovách, a to na prvním místě nové sýpce, o jejíž stavbě píše:

„A jelikož nebylo žádné místo, kam by bylo možno nasypat milé obilí, dal jsem v mníšeckém poplužním dvoře proti rybníku od základu postavit novou obilní zásobárnu čili sýpku, kterou Samuel Křourek, měšťan a zednický mistr Nového Města pražského, dole vyzdíl, totiž v délce 26 sáhů a výšce 2 sáhů, za což mu bylo podle jeho pracovního výkazu zapláceno 35 kr. za sáh, tj. – 89 zl. 45 kr.“

Item také postavil zeď od sýpky až k horním stodolám, za což mu bylo podle výkazu zapláceno – 35 zl. 58 kr.

32) SOA Praha, Vs Mníšek, inv. č. 1743, s. 145.

Janu Smělému a Oldřichu Schwingero-
vi, mníšeckým tesařům, bylo za jejich prá-
ci, za novou sýpku v mníšeckém dvoře, za
osazení střechy a položení půdy zaplace-
no – 34 zl.

Item sud piva stál – 7 zl. “

Kromě toho bylo na stavbu sýpky vy-
dáno dalších 114 zl. 25 ½ kr., v čemž by-
lo obsaženo i 20 zl. „Lenhartu polírovi za
opravu sýpky a nahození zdi.“³³⁾

V témže roce 1656 také „Jan Smělý
a Oldřich Schwingler, oba poddaní a tesaři
mníšeckého panství, vystavěli cihelnu u zá-
meckého rybníka i s cihlářovou chalupou
se 2 světnicemi a komorou, kůlnou, cihlář-
ským stolem a pecí na tašky,“ za což obdr-
želi 71 zl. a sud piva v ceně 7 zl.; materiál
na tuto stavbu stál dalších 84 zl. 13 kr.³⁴⁾

Další prací roku 1656 byla oprava sto-
doly, o níž se v pamětní knize uvádí:
„V tomto roce 1656 byla mistru Pavlu Huß-
mannovi, tesaři z Prahy, zadána horní část
mníšecké stodoly, v níž páni hrabata Vra-
tislavové mívali svoje závodistiště (Tomml-
platz) a jež od velkého požáru stála bez
střechy, aby na ní znovu osadil střechu, což
také učinil a 20. července s tím byl hotov.“
Za tuto práci dostal Hußmann 34 zl. a půl
sudu piva v ceně 3 zl. 30 kr.; další výdaje
na tuto práci včetně materiálu pak činily
28 zl. 47 kr.³⁵⁾

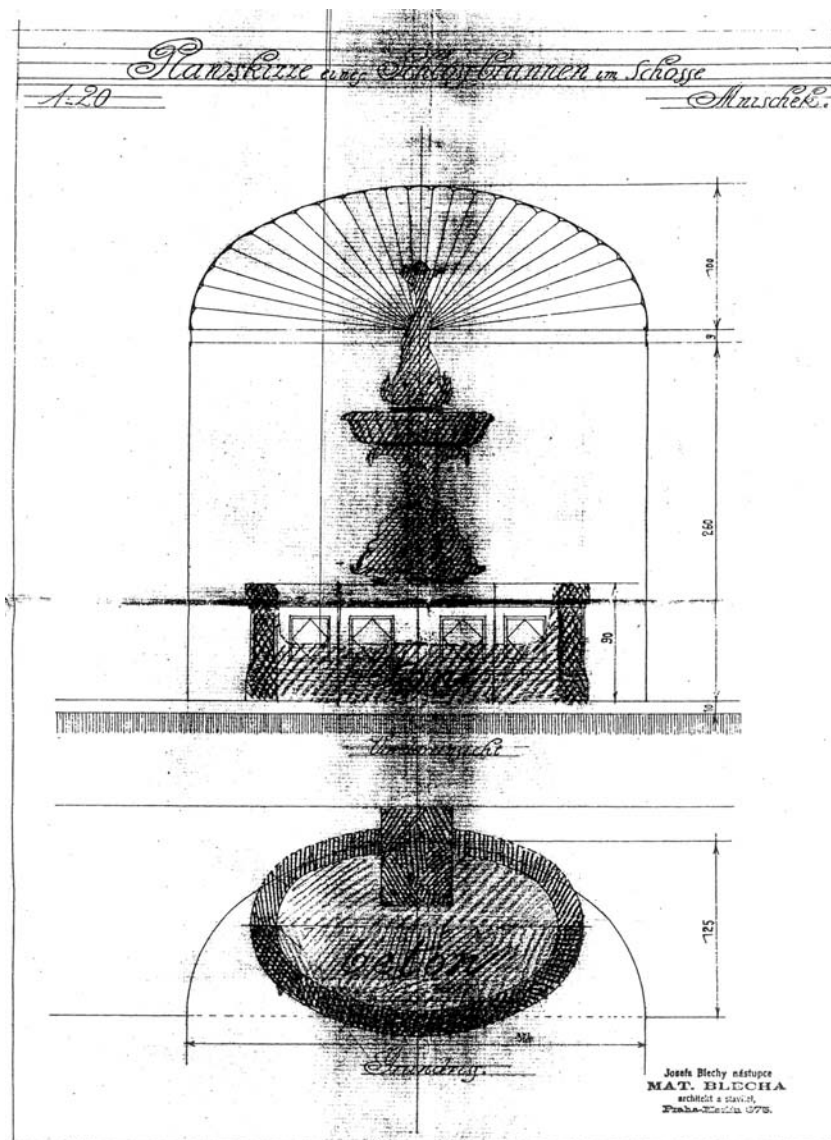
Současně „knínský zedník nově posta-
vil zřícenou zeď u stodoly a rovněž Lenhart
Lindl zcela postavil a vápnem nahodil štít
u stodoly proti rybníku“, za což obdržel 41
zl. 10 kr.; materiál k této práci stál dalších
45 zl. 20 kr.³⁶⁾

Další zednickou práci (knínského zed-
níka, či Lenharta Lindla?) popisuje Engel
následovně: „Nedaleko od této stodoly udě-
lal a vyzděl 2 velké vepřiny a pak starou zeď, která se u kra-
vína a další velký kus u koňské stáje zřítla, a také do kra-
vína a koňské stáje udělal 4 cihlové komíny a vydláždil žlab
čili odtok skrze stáj, aby voda mohla správně odtékat, a všech-
no nahodil vápnem.“ Tato práce stála 93 zl. 39 kr.

V roce 1656 byl dále znovu uveden do provozu vodovod
z vrchu Rochota, přivádějící vodu do mníšeckého dvora,
který byl už 40 let zcela zpustlý; jeho znovuzřízení stálo
205 zl. 13 kr.³⁷⁾

Teprve u dalších prací, provedených však rovněž v roce
1656, totiž u stavby ovčína a opravy zahradní zdi, uvádí
pamětní kniha jméno pražského stavitele Martina Ringera,
tj. Martina Reinera. Engel o jeho práci píše:

„V témže roce 1656 mistr Martin Ringer, měšťan a zednic-
ký mistr z Prahy, od základů vystavěl u mníšeckého staré-
ho ovčína nový ovčín o velikosti 21 sáhů, jakož i velký kus no-

Obr. 6: Mníšek pod Brdy, zámek, skica kašny v nádvoří zámku (bez data, Salzburger Marmor-
werke Friedrich Freiherr Mayr von Melnhof (SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 215).

vé zahradní zdi, celkem 212 sáhů zdi, každý sáh zdi po
35 kr., tj. – 123 zl. 40 kr.

Zaplaceni byli i poddaní, jejichž mzda se nepočítá.

Jiřímu Klabíkovi, tesaři, poddanému z Nové Vsi, bylo za
osazení střechy na nový ovčín zapláceno – 33 zl.

A sud piva stál – 7 zl.

Jiné náklady, latě, šindel, hřebíky šindeláky, vrata a prk-
na stály podle měsíčních výkazů – 46 zl. 19 1/2 kr.

Od základů byl vystavěn ovčákův domek, stál celkem –
167 zl. 11 kr.

Znovu vyzdvižen zcela spustlý zámecký mlýn [...] – 150 zl.
Za zeď, která byla zřícená, a jež byla pomocí vápna no-
vě zřízena, bylo zedníkovi zapláceno – 77 zl. 40 kr.³⁸⁾

Další Reinerovou prací byla stavba tzv. zahradního do-
mu (Gartenhaus),³⁹⁾ o níž v pamětní knize čteme:

„Item tento mistr od základů vystavěl nový zahradní dům

38) Tamtéž, s. 150.

39) Eva Volfová a Jan Žižka tento dům ztotožnili s dnešní dvoupatrovou
budovou čp. 115, ležící v zahradách severovýchodně od zámku (Eva
Volfová – Jan Žižka, Budova čp. 115 v Mníšku pod Brdy – zahradní dům
pana Serváce Engla z Engelsflussu, Památky středních Čech 22, č. 2,
2008, s. 52–59).

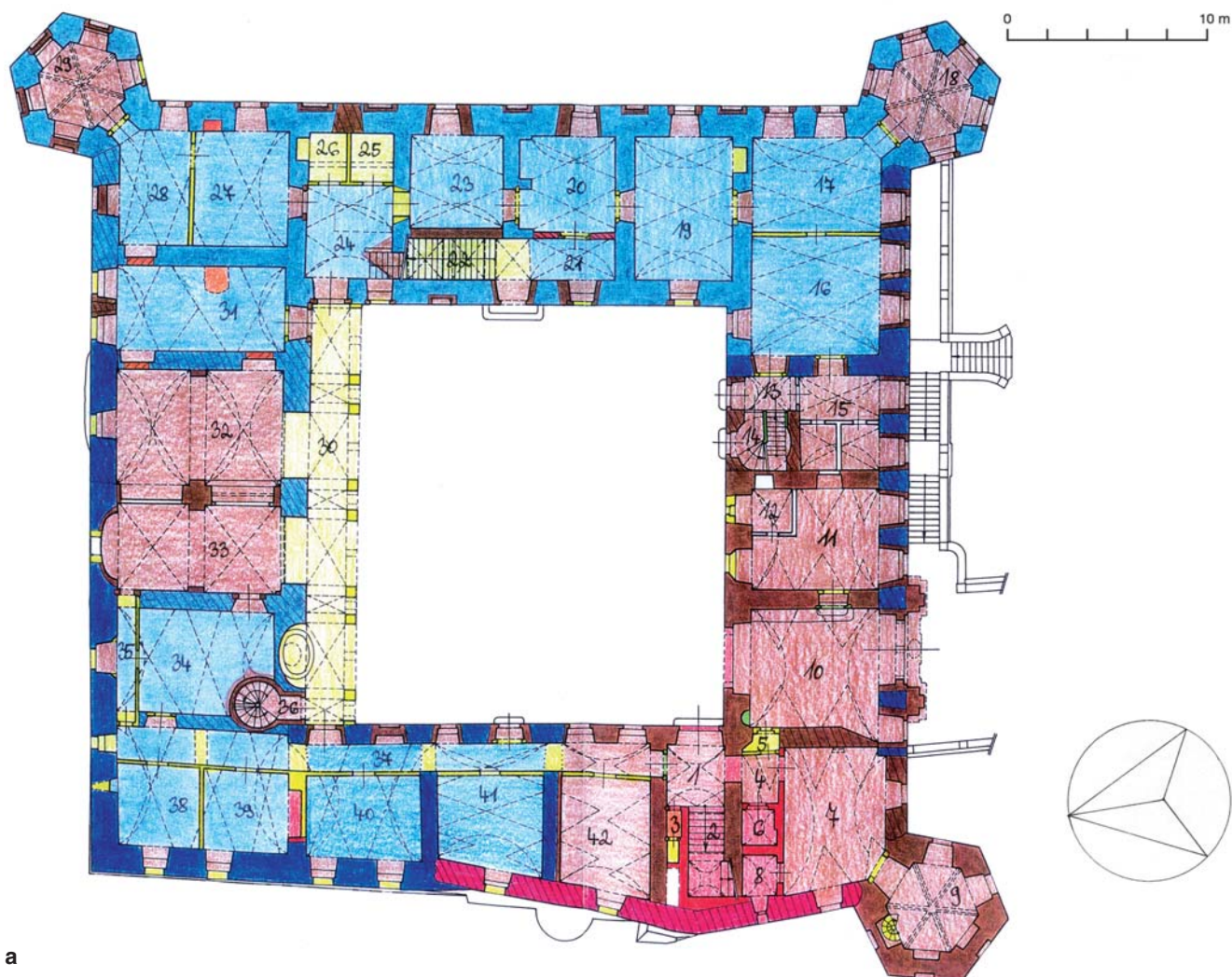
33) Tamtéž, s. 145–146.

34) Tamtéž, s. 147.

35) Tamtéž, s. 148.

36) Tamtéž, s. 148–149.

37) Tamtéž, s. 149.

Obr. 7: Mníšek pod Brdy, zámek, půdorysy: a – přízemí; b – prvního patra (vyhodnocení P. Macek, 2001).

a pod zemí velký zahradní sklep o délce 10 sáhů a pevně jej sklenul cihlami a vápnem, nahoře je dům 15 sáhů dlouhý, nad zemí jsou 3 světnice, 1 předsíň a pěkná kuchyň, ve druhém podlaží pěkná světnice a 1 velký sál, vedle předsíň, 2 Stuhkan [nečitelné přepisované slovo] a 3 záchody (haimbliche Gemächer), práce zedníka a jeho lidí na tomto domě stála celkem – 264 zl. 45 kr.

Mistr Tomáš, tesař z Prahy, který položil na zahradní dům střechu a kolem dokola pavlač, jakož i nahoře i dole všechny podlahy, dostal za svoji práci podle smlouvy – 123 zl. 11 kr.

Za šindel, latě, hřebíky šindeláky, nástavné hřebíky (Anschiebknägel), prkna, hřebíky prkeňáky a laťováky bylo zapláceno – 75 zl.

Truhlářovi podle jeho výkazu za okenní rámy a dveře bylo zapláceno – 35 zl.

Sklenářovi bylo podle výkazu zapláceno – 85 zl. 14 kr.

Zámečnickovi za pobití dveří, oken a okenic a skrytých místností – 91 zl. 58 kr.

Jednomu zahradníkovi, který tuto zahradu, jak jsem mu ji vyměřil, zařídil, byla za tři roky dána mzda – 100 zl.

Co mu bylo dáno za stravování a jiné potřeby, se tu newádí, jenom na rozličné květiny a semena bylo vydáno – 24 zl.

Nota bene. Jelikož nyní děláme všechny cihly, nebude

v budoucnu nutné je kupovat.

Jinak bylo na tento zahradní dům použito 36 000 zdicích a klenebních cihel, jež byly vypáleny v mnišecké cihelně, každý tisíc stál 1 zl. 30 kr., což dělá – 54 zl.

Vápenec byl na Mníšek dovážen z Dobřichovic, aby bylo vypáleno, co bylo spotřebováno na zahradní dům, neboť dole je samé vápno, nahoře pak se vápnem nahazovalo – 15 zl.

Nota bene. Fůry a dřevo se tu nezapočítávají, jelikož byly dodány místo roboty.

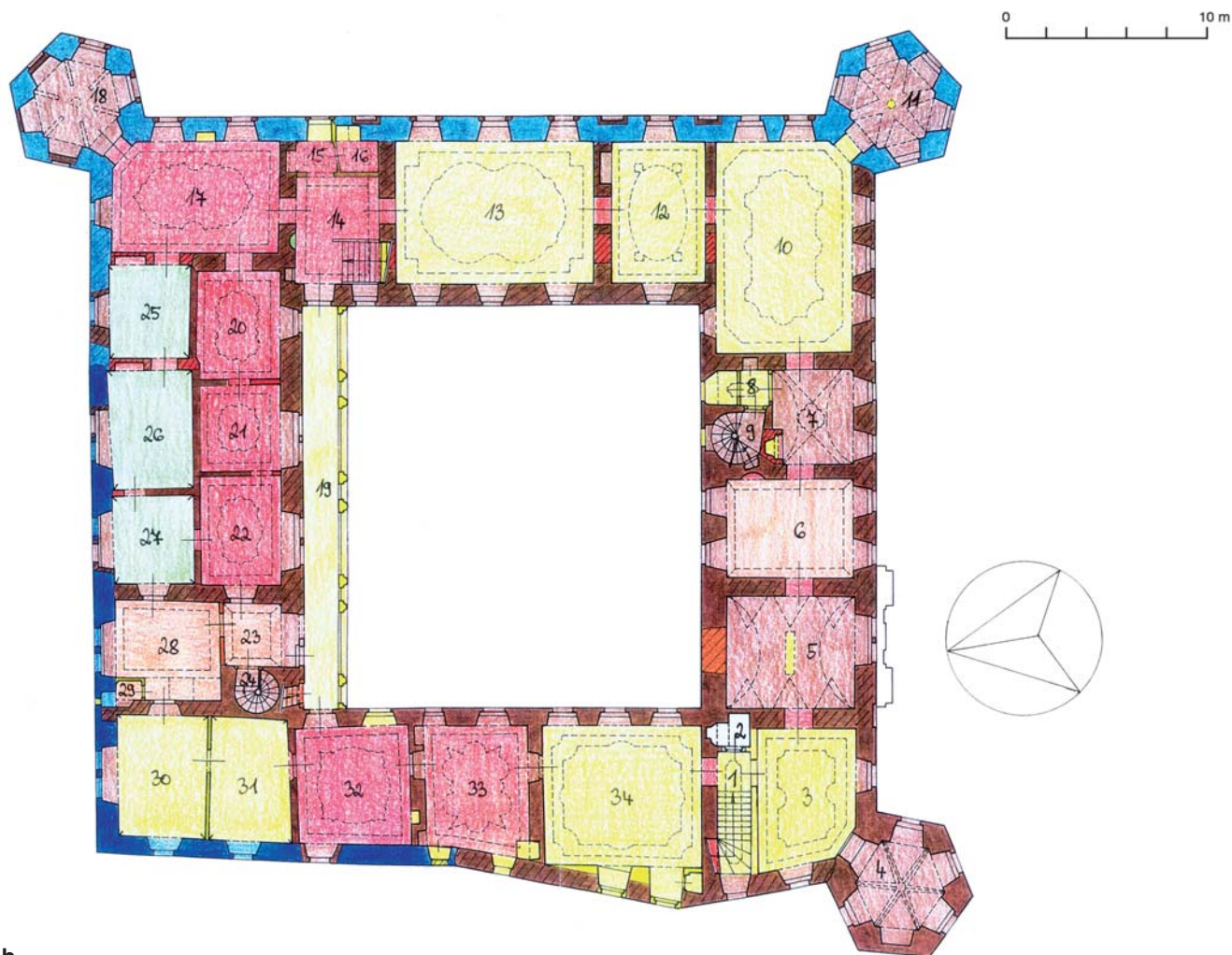
Item byla u tohoto zahradního domu od základů vystavěna nová stodola o jednom mlatu, do níž se dává pšenice na semeno, cena zednické a tesařské práce i se šindelem a všemi potřebami – 103 zl. 23 kr.

Je dlouhá 12 sáhů a široká 6 sáhů⁴⁰⁾

Hned po popisu této stavby zahradního domu s přilehlou stodolou se pamětní kniha konečně podrobně rozepisuje o stavebních pracích na vlastním zámku, jež prováděl rovněž Martin Reiner. O těchto pracích Engel píše:

„Dne 10. března 1656 ve starém záměčku Mníšku, který roku 1639 skrze Švédy zcela a úplně vyhořel a který byl naprosto neforemně a ohavně vystavěn ze samého jílů, s devět loktů širokým dvorkem, do kterého bylo sotva možno vjet s jedním vozem, který byl do základů vyhořelý a zničený,

40) SOA Praha, Vs Mníšek, inv. č. 1743, s. 150–151.

b

jsem dal ještě stávající vyhořelé zdi zcela strhnout a také jsem dal nota bene rovněž lámat a osekávat skály, v nichž byly udělány sklepy a kvelby. Nadále jsem tu v Mníšku neměl vůbec žádné panské obydlí, a proto jsem se ve jménu Božím rozhodl (po stržení starého zámku a po lámání skály, kteréžto lámání a strhávání mě stálo přes 460 zl. (to jest 460 zl.), od základů postavit zcela nový zámek.

A jelikož v Mníšku nebyl v poplužním dvoře ani jediný tažný kůň a ani jediný dobrý vůz, koupil jsem k této stavbě 16 hřebců, za které jsem v Praze zaplatil 416 říšských tolarů, to jest – 624 zl.

Item 4 silné vozy k vození dřeva a kamene, kolářovi jsem v Praze za každý vůz zaplatil 9 zl. – 36 zl.

Pobití všech čtyřech černým železem stálo – 88 zl.

Item 2 vozy s truhlou (Kasten) pražského vápna stály od pražského koláře každý 15 zl. tj. – 30 zl.

Kovářovi za pobití obou vozů černým železem – 80 zl.

Postroje pro 16 koní i s chomouty stály – 68 zl.

Tito koně byli používáni pouze ke stavbě.

Item 4 pacholci a 4 pohůnci, kteří ročně dostávali jako mzdu 10 kop, což činí 80 kop, tj. – 93 zl. 20 kr.

Každému pacholkovi se za stravu ročně počítá 30 kop, tj. 35 zl., pro všech osm to tedy ročně dohromady dělá – 260 zl.

Tito koně sice nota bene slábli a hodně jich zahynulo, jelikož však po všechna léta bylo jimi zplozeno několik hřibat, nespádají už žádní koně do výdajů. Nota bene za 8 pachol-

ků k mníšeckému zámku a za všechny patřičné stavby až do roku 1672, tedy ještě po dalších 15 let, se platilo za každý rok za stravu i mzdu po 353 zl. 20 kr., tj. – 5300 zl.

Item 16 let dostávalo podle týdenních výkazů 16 koní stále krmivo a na každého koně připadlo týdně půl strychu, což ročně činí 416 strychů; za 16 let to je 6656 strychů, každý strych je v každém roce počítán za 35 kr., tj. – 3882 zl. 40 kr.

V těchto 16 letech bylo na tyto nové pobité vozy, jakož i na opravy starých, spotřebováno podle měsíčních výkazů a ročních účtů 812 váh železa, každá váha po 1 zl. 8 kr., fůry se nepočítají, tj. – 928 zl. 40 kr.

Kovářovi bylo ročně jako jeho mzda zapláceno 30 zl., což za 16 let činí – 480 zl.

Kolářovi bylo za 16 let zapláceno podle ročních výkazů – 230 zl.

Řemenářovi – 320 zl. 48 kr.

Za kolomaz na vozy 32 kop, tj. – 37 zl. 20 kr.

Vápenec musel být všecken na Mníšek vozen z Prahy z Hlubočep a Zadního Radotína, písek musel být přivážen z místa za Kytínem, vzdáleného půl míle od Mníšku, a pomocí poddaných vytesáván z písečné skály; jelikož je to robota, neuvádí se to zde v penězích.

Tak se roku 1656 začal, jak je to správné, ve jménu Božím stavět zámek Mníšek a 11. května byl posvěcen první kámen a byl sepsán na pergameni zvláštní spis, jenž byl vložen do základního kamene, který byl ke cti Nejsvětější Tro-

Obr. 8: Mníšek pod Brdy, zámek, pohled na zámek z parku (foto V. Razím, 2002).

jice položen pod prostředním rondelem v ose proti mostu, mnou a mým synem Servácem, kterému tehdy šlo na šestý rok, a můj farář Šebestián Prášek ho požehnal.

V téže roce bylo podle zednických týdenních výkazů a účtů zapláceno všem zedníkům a nádeníkům – 864 zl. 49 kr.

V císařských železárnách bylo koupeno šest velkých mohutných plechů na vlečení (Schleppfblecher), na nichž byly od Rochotu až dolů k mníšeckému pivovaru vlečeny velké kameny o váze 50, 60, 70 a 80 centnů, kteréžto plechy byly přibity na dubové trámy, na ně byly položeny velké kameny a byly vezeny dolů; stály – 18 zl.

Item jsem dal udělat 3 velké jeřáby, z nichž každý stál u jednoho rondelu, a pomocí tohoto nástroje byly tyto velké mohutné kameny, nota bene za pomoci 8 osob, vytahovány od pivovaru nahoru a pak byl jeřáb otočen a kameny byly, kde to bylo potřebné, kladeny na zámeckou zeď. Nota bene každý se divil, jak mohl být 80 centnů těžký kámen pomocí 8 osob vytážen tak vysoko, a když byl ve vzduchu, že byl otočen a jedním jediným zedníkem byl položen na místo, kam patřil. Nástroj zvaný jeřáb měl rozličná kolečka, takže se vše dělo zcela lehce a pro přihlízející to bylo veselé a jeřáby byly tak vysoko, že všechny vyzdvihovaly kameny až pod střechu a nota bene jeden jeřáb sahal svou rukou až k druhému a byly jimi vyzdvihovány nejen tyto velké kameny, ale také cihly a vápno a byly velmi užitečné. Kdyby nebyly takovéto velké kameny uloženy do zdi, jak strašlivé množství vápna a písku by musel zámek potřebovat, neboť vápno jsem sháněl nejobtížněji. Jeřáby nemohl nikdo udělat, pouze Šváb Tomáš Vogel, měšťan a tesař z Menšího Města pražského, a každý mě stál 50 zl., tři jeřáby tedy – 150 zl.

Roku 1657 v zámku, který mistr Martin Ringer, měšťan a zednický mistr v Praze, začal roku 1656 stavět skrze svého políra Linharta Oherra a své různé tovaryše a který také s Bohem vystavěl, bylo podle výkazu a účtu v tomto roce 1657 jim i s nádeníky, když tu pracovalo asi 18 zedníků, zapláceno – 1198 zl. 48 kr.

Roku 1658 bylo zednickému polírovi se 14 tovaryši a s nádeníky podle účtu zapláceno – 907 zl. 12 kr.

Roku 1659 bylo zedníkům a nádeníkům, kteří pracovali na mníšeckém zámku, zapláceno – 798 zl. 14 kr.

Roku 1660 bylo polírovi a zedníkům, kteří klenuli dveře v zámku, jakož i v pivovaru, podle účtu a stavebního rejstříku v tomto roce zapláceno – 810 zl. 58 kr.

Roku 1661 zednický polír se svými tovaryši pracovali v mníšeckém zámku po celý rok s 15 zedníky a podle stavebního rejstříku jim bylo zapláceno – 834 zl. 53 kr.

Roku 1662 bylo podle stavebního rejstříku zednickému polírovi a jeho tovaryšům zapláceno – 713 zl. 14 kr.

Roku 1663 bylo podle stavebního rejstříku zednickému polírovi a jeho tovaryšům zapláceno – 654 zl. 18 kr.

ceno – 654 zl. 18 kr.

Roku 1664 bylo podle stavebního rejstříku v mníšeckém zámku prostavěno – 79 zl. 58 ½ kr. Zbytek se stavěl ve Lhotce.

Roku 1665 mistr Tomáš Vogel, měšťan a tesař z Prahy, skrze svého políra Tomáše Himmelstertzera osadil na zámku střechu, za což mu i se 3 věžemi bylo zapláceno – 500 zl.

A toho roku pracovali v zámku zedníci, za což jim bylo podle stavebního rejstříku zapláceno – 181 zl. 21 kr.

Toho roku bylo zase pobito 30 koleček, za každé 1 zl. 10 kr. – 35 zl.

Byla koupena 2 síta na prosívání vápna za – 6 zl.

Toho času 60 železných lopat po 18 a 14 kr. – 16 zl. 48 kr.

Roku 1666 pokryli 2 pokrývači z Prahy taškami kus proti pivovaru a zbytek pokryli dva rožmitálští pokrývači, což mě stálo přes – 340 zl.

Nota bene nic však nebylo pokryto užitečně, takže to muselo být nově překryto polírem Linhartem Oherrem, což mě znovu stálo asi – 200 zl.

Na půdě bylo uděláno 22 drátěných oken ve štítě a rondech, kterýžto drát i se mzdou za udělání a rámy stál – 52 zl. 42 kr.

Na 3 věžích bylo pobíjeno prkny, bylo na to přibito 25 kop borových prken, jež byla všechna koupena od pana Rašína a pana Chlumčanského, kopa po 5 zl., tj. – 125 zl.

Item bylo na každou věž přibito 12 centnů černého plechu, na všechny tři 35 centnů, každý centnů po 11 zl., tj. – 385 zl.

Item klempířovi za přibití jednoho centnů plechu, k čemuž dal hřebíky a musel věže červeně natřít, po 7 zl. 30 kr., tj. – 262 zl.

Item 2 centnů lněného oleje, centnů za 12 zl., tj. – 24 zl. Červená barva a minium, jež bylo pěkně jemně rozetřeno, se stříbrným klejtem – 17 zl. 34 kr.

Klempířovi za 3 hrotnice (Stiefl) a makovice na 3 věže – 9 zl.

Zámečníkovi za španělský kříž a druhé 2 závitky (Schnirkel),

jež byly osazeny na 3. věž, bylo zapláceno – 72 zl.

Malíři Fabiánovi za pozlacení bylo zapláceno – 72 zl.

Přišlo na to 100 kop hřebíků prkeňáků, kopa za 7 kr., tj. – 16 zl. 30 kr.

Nota bene na hvězdy na prostřední věži, které byly na řezu (aufm Schnitt) pozlacený, bylo dáno zlato – 12 zl.

V tomto roce 1666 zednický polír se 14 tovaryši uzavřel klenby v zámku a začal něco omítat, podle stavebního rejstříku jim bylo zapláceno – 861 zl. 14 kr.

Roku 1667 bylo znovu zednickému polírovi s 12 tovaryši zapláceno – 277 zl. 4 kr.

Roku 1668 bylo zednickému políru Linhartovi, který podle stavebního rejstříku pracoval na zámku se 6 tovaryši, zapláceno – 47 zl. 2 kr.

Roku 1669 bylo polírovi a zedníkům, kteří v zámku dláždili, podle stavebního rejstříku bylo toho roku zapláceno zedníkům a polírovi – 471 zl. 28 $\frac{1}{2}$ kr.

Roku 1670 byl zámek úplně omítnut, podle stavebního rejstříku bylo toho roku zapláceno zedníkům a polírovi – 471 zl. 28 $\frac{1}{2}$ kr.

Roku 1671 bylo ještě vydlážděno několik pokojů a kuchyň a byly udělány podstavce pro kamna, zedníkům bylo zapláceno – 67 zl. 37 kr.

Šebestiánu Bossartovi, měšťanu a kameníku z Plzně, bylo jen za bránu v zámku a za piliřové koule (Pilir-Straiff-Kugel) zapláceno na místě v Plzni a něco ze Sv. Hory bylo zapláceno v samotném kamenolomu – 375 zl.

Okenní ostění, z nichž část dělal on, většinu však Johann Potz, kameník z Prahy, i se záklopy (Stortz) a římsami, celkem je okenních ostění 94, item 2 poloviční, jež se počítají za jeden celek, každé za 9 zl., zaplatil jsem v Žehrovicích v kamenolomu – 846 zl.

Fůry, jež se k tomu vozily, tu nejsou uvedeny.

Item okenních ostění nahoru na střešní štíty a rondely je 21, každé po 3 zl., tj. – 63 zl.

Item 9 dvířek u kamen, za každá byly v kamenolomu zapláceny 3 zl., tj. – 27 zl.

Žlab v prádelně, náklady v kamenolomu – 4 zl.

Za 15 artyčoků, které byly osazeny na 5 zámeckých štítů, každý po 1 zl. 30 kr. – 22 zl. 30 kr.

Za dveře u hlavních schodů s obnoveným znakem – 30 zl.

Za každé kamenné dveře, jež jsou jak nahoře, tak v dolních pokojích, a jichž je 54, náklady za každé v kamenolomu

Obr. 9: Mníšek pod Brdy, zámek, pohled na hlavní raně barokní portál jižního průčelí (foto V. Tutr, 2011).

Obr. 10: Mníšek pod Brdy, zámek, pohled na nádvoří s arkádou projektovanou M. Blechou (foto V. Tutr, 2011).

6 zl., tj. – 324 zl.

Item za jeden krb v sále bylo v kamenolomu zapláceno – 15 zl.

Dále 5 sklepních oken, každé v kamenolomu po 3 zl., tj. – 15 zl.

Fůry tu nejsou započítávány.

Item mistru Vítovi, dvornímu truhláři v Praze, jenž udělal 32 velkých okenních rámu, za každý po 3 zl., tj. – 96 zl.

Item čistě udělal v mníšeckém zámku jeden velký kulatý veleštůl (Erz-Taffel), u nějž může sedět 18 osob, zapláceno – 40 zl.

Zámečníkovi za jeho pobití bylo zapláceno – 7 zl.

Item truhlář udělal nahoru na Mníšek 6 lůžek, natřel je ořechovou barvou, každé pro 2 osoby jako lůžka s nebesy, kaž-

Obr. 11: Mníšek pod Brdy, zámek, fragmenty malovaných stropů z místnosti č. 20: a – malba na trámu, detail andělské hlavičky; b – malba na koutovém šikmém trámu (foto R. Biegel, 2011).

dé stálo 5 zl., tj. – 30 zl.

Item příbramskému truhláři, který udělal z mého dřeva ostatní okenní rámy, item všechny dveře v celém zámku a několik okenic, dále v několika pokojích položil prkenné podlahy, každý dubový rám, který udělal do velkého zámeckého okna, po 1 zl., každé dvojité dveře z dubového dřeva po 2 zl. 30 kr., za lemované dveře 1 zl. a za špatné dveře po 24 kr., za nočníky, záchody (haimliche Gemächer), 2 tucty špatně udělaných křesel bylo zapláceno podle jeho výkazu do 13. listopadu 1671 – [částka neuvedena].

Item mistru Konrádu Martinovi, měšťanu a zámečníkovi Starého Města pražského, bylo za celý zámek, všechny hlavní i špatné dveře, vrata a okenní rámy, také okenice s mřížemi, pánova kamna, podle jeho výkazu zapláceno – 543 zl. 33 kr.

Dále podle malého výkazu bylo za rozličnou malou práci do zámku zapláceno – 17 zl. 48 kr.

Nota bene železné mříže do pánových kamen a světnice je možno otevřít, kdyby je kamnář musel namazat.

Nota bene náklad na železné dveře i se vším příslušenstvím, jež jsou u pánova kvelbu, činí jen – 40 zl.

Item bylo zapláceno Jiřímu Hájkovi, měšťanu a sklenáři

Nového Města pražského, jenž udělal všechna okna v mníšec-kém zámku, za každé průsvitné okno po 3 zl. a za prostřední okno po 2 zl., item za okno do kaple a všechno, co udělal, podle výkazu – 389 zl. 9 kr.

Item mistru Jiřímu Wolffovi, měšťanu a dlaždiči Menšího Města pražského, jsem zaplatil za vydláždění zámeckého nádvoří a kůlny, čehož je 159 sáhů, za každý sáh po 15 kr., tj. – 39 zl. 45 kr.

Také byla v tomto zámku v nárožní věži proti pivovaru postavena kaple ke cti Boží a sv. Serváce, která byla čistě udělána štukátérskou prací, kterážto práce stála – 77 zl.

Malba nahoře kolem dokola stála – 30 zl.

Oltářní plech, který je samá měď, stál – 35 zl.

Za malbu na této měděné desce, na níž Karel Škréta vymaloval sv. Serváce se sv. Atanášem, jak hájí na sv. koncilu Nejsvětější Trojici proti Ariovi, jsem mu zaplatil – 100 zl.

Nota bene nyní bych ji nechtěl dát za 500 zl.

Zvon kaple váží 100 liber, je zasvěcen sv. Servácovi, každá libra po 24 kr., tj. – 40 zl.

Tato kaple je vydlážděna mramorem, za udělání každého dlažebního kamene jsem zaplatil 25 kr., dlažebních kamenů je 180, tj. – 75 zl.

Železná dvířka, která byla udělána nad dveřmi kaple do skříňe ve zdi, stála i se zámek a se vším – 15 zl.

Item jeden kalich s paténou a se stříbrnou pozlacenou obětní miskou a mešními konvičkami a také s jedním stříbrným zvonkem s pouzdrém stál v Augšpurku – [částka neuvedena].

Item oltářní kámen, který byl udělán za Příbramí, stál na místě – 7 zl.

Item za namalování nebes pro kapli z téhož pokoje [?] (vor der Capellen den Himmel von selbigen Zimmer zue mahlen) bylo dáno – 25 zl.

K tomu byly spotřebovány dvě kopy plátna (Leimet), kopa za 6 zl., tj. – 12 zl.

Za lišty, hřebíky a cvočky, jimiž bylo plátno přitlučeno – 7 zl. 49 kr.

Rovněž jídelna byla nahoře vymalována, za to bylo Fabiánovi zapláceno – [částka neuvedena].

K tomu spotřebovány 3 kopy plátna (Leimet) za – 18 zl.

Za lišty a jejich přitlučení byly truhláři zapláceny – 3 zl.

Za hřebíky a cvočky, jimiž bylo plátno (Leimet) připevněno, byly zapláceny – 4 zl. 32 kr.

Item za čtvery sluneční hodiny na vnějšku zámku bylo zapláceno – 6 zl.

Item za 54 slepých oken, namalovaných kolem zámku, bylo dáno – 27 zl.

Item bylo v celé zámecké budově spotřebováno 127 pecí vápna, každá pec měla přibližně 40 džberů vápna, jenom za vypálení jedné pece byly cihláři zapláceny 3 zl. 30 kr., tj. – 428 zl. 10 kr.

Item bylo podle stavebního rejstříku a cihlářova vyúčtování uvnitř spotřebováno 950 000 klenebních a zdicích cihel, za každý tisíc klenebních a zdicích cihel byl jen cihlářovi za udělení a vypálení zaplácen 1 zl. 30 kr., tj. 950 říšských tolarů, ve zlatých – 1425 zl.

Item 46 000 dlažebních cihel, také tisíc za 1 zl. 30 kr., tj. – 69 zl.

Item 26 000 háků a stejně tolik prežů, to jest 52 000, také za každý tisíc 1 zl. 30 kr., tj. – 78 zl.

Nota bene dříví na spálení bylo k tomu všechno vzato z dobříšských lesů.

Písek a fůry se neuvádějí, jelikož nota bene fůry a pohůnci byli spočtení už na počátku.

Item 2 mědění draci na mníšeckém zámku, jež udělal mistr Kristián, měšťan a mědikovář ze Starého Města pražského, za každého 24 zl., tj. – 48 zl.

Item mědikováři Marxu Schrauberovi, měšťanu Starého Města pražského, který kolem celé zámecké střechy uvnitř udělal měděné žlaby s jejich šachtami (Schlauchen) a truhlíky (Kasten), aby jimi mohla odcházet a stékat dešťová voda ze střechy, měď váží 716 $\frac{1}{2}$ liber, za měď a mzdu za udělení, libra po 30 kr., tj. – 358 zl. 15 kr.

Kováři za práci a střešní tyče pod tyto žlaby bylo podle výkazu zapláceno – [částka neuvedena].

Item do mníšeckého poplužního dvora bylo dvakrát koupeno 24 měděných hrnců na mléko, každý po 3 kopách, tj. – 84 zl.

Dále rozličných 12 velkých a malých hrnců na vaření, každý po 3 zl., tj. – 36 zl.

Item do poplužního dvora ve Lhotce bylo koupeno 12 hrnců na mléko po 3 kopách, tj. – 36 zl.

Item bylo k mníšeckému zámku v Praze uděláno 30 sítí

Obr. 12: Mníšek pod Brdy, zámek, malba mníšeckého zámku ve velkém salónu na supraportě nad vstupem do kuřáckého salónku z 18. století (foto V. Tutr, 2011).

na zajíce a srny [...] – 210 zl.

Item 2 hlavní sítě na vysokou zvěř, těžké 6 centnůřů [...] – 120 zl.

Item rozličné sítě na ryby stály – 60 zl.

Panu páteru Muretovi (Pater Mureto) bylo zapláceno za vodotrysk (Wasser-Kunst) a k němu rozličné sochy (Bilder), postamenty, roury a 2 měděné mísy, což všechno patří do zámecké zahrady – 150 zl. [...]

Robota, jak fůry, tak pěší robota, není nikde uvedena.

Item bylo během této stavby upečeno a darováno robotníkům 100 strychů obilí, což jako almužna tu není uvedeno.

Item Tomáši Himmelstürzterovi, tesařskému polírovi z Prahy, bylo za jeho práci zapláceno, protože otesal a svázal mníšecký zámecký most a zhotovil jak velkou, tak malou zámeckou bránu – 76 zl.⁴¹⁾

Obr. 13: Mníšek pod Brdy, zámek, erb Engliů z Engelsflussu na východní dvorní fasádě (foto V. Tutr, 2011).

Po takto podrobně popsané stavbě zámku se pamětní kniha obrací k mníšeckému poplužnímu dvoru. Nejprve uvádí tyto stručné údaje o stavbě vinopalny:

„Nová vinopalna v mníšeckém poplužním dvoře s kvelbem na sýry. Za zednickou a tesařskou práci, item cihly, vápno, zámečníka, sklenáře, truhláře, kamnáře, celkem to stálo – 327 zl.

Item vinopalnický kotel s kloboukem a rourou stál – [částka neuvedena].“⁴²⁾

O vlastním poplužním dvoře pak pamětní kniha uvádí:

„Tak bylo roku 1671 v mníšeckém poplužním dvoře stavěno od základů a dobře zděno samým

41) Tamtéž, s. 152–162.

42) Tamtéž, s. 162.

Obr. 14: Mníšek pod Brdy, zámek, interiér kaple sv. Serváce (foto V. Tůt, 2011).

vápno a byla také sklenuta klenutá ratejna s kuchyní a komorou a nahoře byla celá půda vydlážděna cihlami a stejně tak sýpka pod střechou, střecha byla pokryta taškami a byly postaveny 2 pěkné cihelné požární štíty, a tak za zednickou a tesařskou práci, cihly, vápno, kameníka, zámečníka, sklenáře a truhláře, když se to co nej přesněji spočítá, i s 19 sáhů dláždění, za každý sáh 15 kr., celkem v sumě dohromady – 481 zl. 15 kr.

V tomto roce byl mníšecký kravín, jakož i komora na krmivo a koňské stáje, jelikož staré vyhořelé zdi se tu a tam řítily, postaven a sklenut od základů, s vápnem, se zdí 2 lokte silnou; nota bene základy byly na mnoha místech 6 loktů hluboké, nahoře nad těmito stáji byla cihlami vydlážděna

pěkná sýpka a pak pod střechou na trámech opět pěkná sýpka, celkem to stálo – [částka neuvedena].

Item oprava zdi kolem Psinky a stavba nového psince, což dohromady stálo – [částka neuvedena].

Pokrytí staré stodoly v mníšeckém dvoře, kterážto střecha byla úplně zchátralá, a na ni bylo v dobříšských lesích uděláno 24 000 šindelů, které udělal kytiňský rychtář s Lukešem, za každý tisíc byla dána mzda za udělení 18 grošů, tj. – 21 zl. 36 kr.

Item přední štít u brány, který se v důsledku požáru celý zřítí, jakož i u horního mlatu na horní straně velký mohutný kus zdi byl znovu od základu vyzděn; zednická práce, cihly a vápno stály podle rejstříku – [částka neuvedena].

Item oprava brány v mníšeckém dvoře mezi stodolou a koňskými stáji stála celkem – [částka vynechána].

Item dvě velká síta, jimiž se prohazuje obilí, jedno za 2 kopy – 4 zl. 40 kr.

Dále za 4 kopy plátna (Leimnet) do poplužních dvorů a pivovaru – 24 zl.⁴³⁾

Po popisu těchto prací v mníšeckém poplužním dvoře přechází pamětní kniha k domu, který si Engel postavil přímo v městečku Mníšku,⁴⁴⁾ o němž čteme:

„Item jsem roku 1659, jelikož jsem až do postavení zámku neměl vůbec žádné obydlí, dal od základů ze samého vápna a cihel vystavět v městečku Mníšku vedle mníšeckých stodol, kde se říkalo U ztraceného syna, ten dům se 2 světnicemi, komorou,

sklepem a předsíní, v němž jsem až do roku 1672 bydlel, je to velmi čistý a dobře vystavěný domek a nahoře půda je vydlážděna cihlami; zedník, cihlář, vápno, tesař, kovář, zámečnický, sklenář a truhlář s kamnářem stáli – 371 zl. 33 kr.

Item domek u střelců, vystavěný ze samého vápna a cihel se dvěma světnicemi, stál celkem – 211 zl. 17 kr.⁴⁵⁾

Následující text pamětní knihy se zabývá pivním sklepem a pivovarem a čteme v něm:

43) Tamtéž, s. 163–164.

44) Viktor Kotrba tuto budovu ztotožnil s domem čp. 62, zvaným U marnotratného syna, vedle nějž byl pro správu panství postaven ještě dům čp. 61, zvaný U střelce (V. Kotrba, o. c. v pozn. 31, s. 490).

45) Tamtéž, s. 164.

„Roku 1667 byl pod zámeckou skálou prolomen skalníkem ve skále mezi pivovarem a zámeckým mlýnem pivní sklep, v němž lze uložit cekou várku hořkého piva, vyměří-li se délka, šířka a výška, má 21 sáhů, za každý sáh, jelikož skála byla velmi tvrdá a takřka byla přemožena, mu byly zaplacený 4 zl. 30 kr., tj. – 94 zl. 30 kr.“

Před tímto sklepem byla vpředu na obou stranách udělána předsíňka se 2 dvojítymi dveřmi, klenutá a krytá taškami, stála celkem – 41 zl. 34 kr.

Item nad pivními štoky (Bier-Steken) byla udělána dřevěná stříška, stálo to celkem – 22 zl. 11 kr.

Item v mníšeckém pivovaru byla na rozličných místech nově postavena zřícená zeď, stála – 63 zl. 11 kr.

Jakož i 3 nové štoky v pivovaru, v nichž se chladí pivo a časem se může „gürren“. Jakož i nový štok v humně, v němž se namáčí obilí, za každý štok po 5 zl., bednářovi bylo zaplaceno – 20 zl.

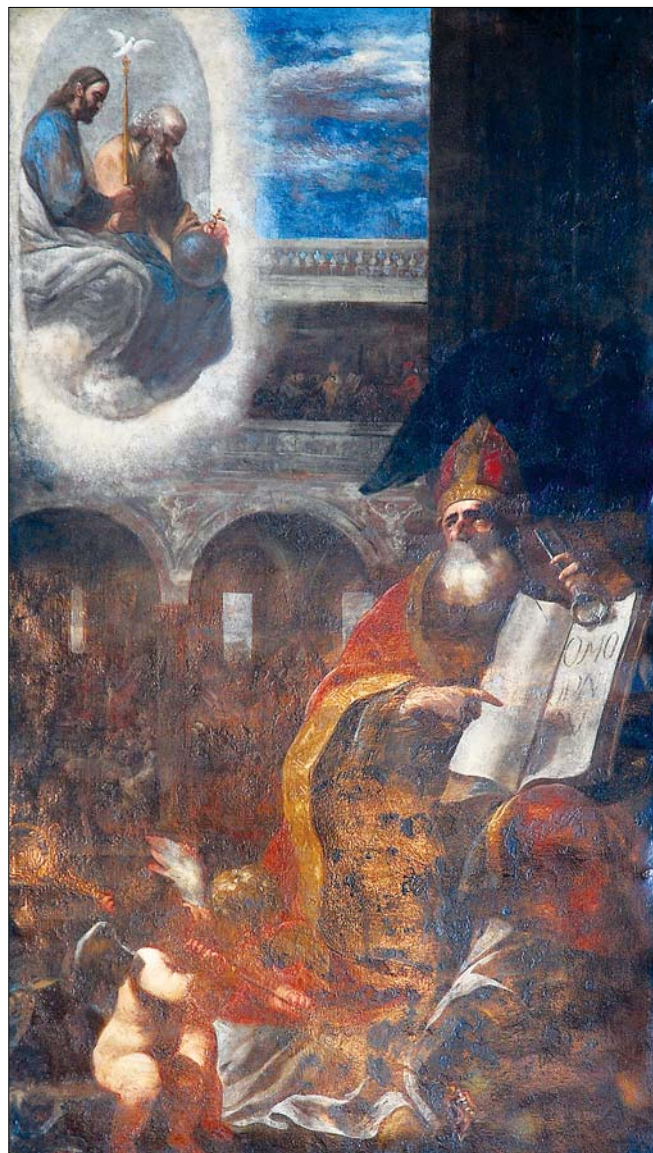
Item 3 velké kádě, kam se sype slad, další 2 na bílé pivo, bylo za ně zaplaceno – 9 zl.⁴⁶⁾

Další stavby, jimiž se pamětní kniha zabývá, již leží ve větší vzdálenosti od zámku, povětšinou i mimo Mníšek, a nebudeme se tu již jimi zabývat.

Údaje zámecké pamětní knihy doplňují zprávy z mníšeckých matrik, pečlivě sebrané již Viktorem Kotrbou, jež však uvádějí jen jména řemeslníků, které již známe z pamětní knihy, anebo jména nevýznamných tovaryšů; jedinou výjimkou je Antonín Travelli (Trawel), uvedený v matrice roku 1663 jako štukatérský tovaryš.⁴⁷⁾

Engelovy záznamy v zámecké pamětní knize nám poskytují dosti podrobný vhled do stavby mníšeckého zámku počínaje rokem 1656, kdy byly 10. března zahájeny demoliční práce na staré budově, načež 11. května byl ke cti Nejvyšší Trojice posvěcen první kámen, položený „pod prostředním rondelem v ose proti mostu“, a to za přítomnosti samotného stavebníka a jeho šestiletého syna Serváce. Stavba trvala plných 16 let, tedy do roku 1672. O průběhu stavby pamětní kniha nepřináší asi tolik informací, kolik by obsahovaly dochované stavební účty, přesto však v ní nacházíme leckteré zajímavé podrobnosti, například zprávy o tom, že kvůli přivážení kamene a dřeva na stavbu bylo koupeno nejen 16 koňů a 4 vozy, ale také mohutné plechy, přibité na dubové trámy, na něž byly velké kameny pokládány, či podrobný popis činnosti tří velkých jeřábů, jež zhotovil malostranský tesař Tomáš Vogel.

Zámek stavěl pražský stavitel Martin Reiner (uváděný v pamětní knize jako Martin Ringer), jenž byl se stavebníkem v přátelských vztazích, což dokládá skutečnost, že Engel byl v době stavby mníšeckého zámku kmotrem několika Reinerovým dětem.⁴⁸⁾ Reinerovým polírem v Mníšku byl Linhart Oherr, jenž nakonec provedl i pokrývačské práce, jelikož práce nejmenovaných pražských a rožmitálských pokrývačů se ukázala nekvalitní. I další řemeslnické práce na zámku vykonávali převážnou většinou pražští řemeslníci – kamenický mistr Giovanni Battista Pozzo, zpracovávající kámen z Kamenných Žehrovic, zámečnický mistr Konrád

Obr. 15: Mníšek pod Brdy, zámek, oltářní obraz Karla Škréty s výjevem sv. Serváce a sv. Atanásia, malovaný na měděné desce v kapli sv. Serváce (foto V. Tutr, 2011).

Martin, sklenářský mistr Jiří Hájek, mědikovářský mistr Marx Schrauber, další mědikovářský mistr s křestním jménem Kristián, dvorní truhlář mistr Vít, tedy zřejmě Vít Göbel,⁴⁹⁾ a dlaždičský mistr Jiří Wolff. Tesařským mistrem, který pracoval na stavbě zámku, byl zřejmě zmíněný Tomáš Vogel, zámecký most pak otesal a svázal polír Tomáš Himmelstürtzer, oba také z Prahy. Malířské práce vykonával malíř Fabián (konkrétně uvedený jen při výmalbě stropu jídelny⁵⁰⁾ a při pozlacování křížů, makovic a ozdob na věžích), kterým zřejmě byl Fabián Harovník. Překvapivě vstupní portál do zámku však nebyl na rozdíl od ostatních kamenických prací svěřen Pozzovi, nýbrž plzeňskému kameníku Šebestiánu Bossartovi, jenž zhotovil i menší část okenních ostění. Některé truhlářské práce pak vykonával nejménovaný příbramský truhlář. Vodotrysk v zahradě s pří-

46) Tamtéž, s. 165.

47) V. Kotrba, o. c. v pozn. 31, s. 491, 495–496. Antonio Travelli kromě Mníšku pracoval ještě na pražském Černínském paláci, na zámku v saském Moritzburgu a také na kostele sv. Štěpána v Bamberku (Pavel Preiss, *Italští umělci v Praze*, Praha 1986, s. 230, 261).

48) V. Kotrba, o. c. v pozn. 31, s. 490.

49) Dvorního truhláře Víta s Vitem Göbelem ztotožnil již V. Kotrba, o. c. v pozn. 31, s. 495.

50) O dochovaných fragmentech maleb v zámku: Richard Biegel, *Malované stropy zámku v Mníšku pod Brdy a jejich význam v kontextu historie stavby*, Památky středních Čech 22, č. 2, 2008, s. 20–27.

Obr. 16: Mníšek pod Brdy, zámek, kaple sv. Serváce, lavice z roku 1672 s řezbou akantového dekoru a engelflusským erbem (foto J. Frídl, 2008).

slušnými sochami a dalšími náležitostmi vykonal blíže neznámý Pater Mureto. Další řemeslníci, pražští i z okolí (zednický mistr Samuel Kňourek a tesař Pavel Hußmann, oba z Prahy, či mníšecí tesaři Jan Smělý a Oldřich Schwinger a novoveský tesař Jiří Klabík) se pak ještě objevují na stavbách hospodářských budov.

Větší pozornost věnuje pamětní kniha zámecké kapli, zasvěcené sv. Servácovi. Oltářní obraz do ní, namalovaný na měděné desce, je dílem Karla Škréty a znázorňuje sv. Serváce, jak spolu se sv. Atanášem hájí na nicejském koncilu proti bludaři Ariovi dogma o Nejsvětější Trojici. Sv. Servácovi byl zasvěcen i zvon této kaple. V kapli se dodnes nacházejí i dvě bohatě řezané krátké lavice s klekátky se znaky Engelflusu z Engelsflusu, datované do roku 1672. Kult sv. Serváce není u nás příliš rozšířený, jinak je tomu však ve vlasti Engelflusu – sv. Servác byl totiž biskupem v obou městech, spjatých se životem stavebníka mníšecského zámku i jeho otce, totiž v Tongeren i Maastrichtu, kde je také pohřben.

Po smrti Serváce Engelflusa z Engelsflusu, jenž zemřel roku 1674, přešel fideikomis na jeho nejstaršího syna Serváce Ignáce.⁵¹⁾ Ten zemřel roku 1704 a po jeho smrti byl pořízen nejstarší dochovaný inventář mobiliáře mníšecského panství. Inventář uvádí v zámku tyto místnosti (jednotlivé pokoje pro lepší přehlednost číslujeme, i když v originálním textu očíslovány nejsou):

1. Kaple (s oltářním obrazem sv. Serváce, malovaným na mědi, v pozlaceném rámu). 2. Horní sál. 3. Druhý pokoj. 4. Jídelna. 5. Věžní pokoj u jídelny. 6. Pokoj vedle jídelny. 7. Obytný pokoj (s červenými brokátovými špalíry). 8. Ložnice. 9. Pokoj vedle třetí věže. 10. Věž. 11. Obytné pokoje a komory (titul) paní vdovy. 12. Předpokoj. 13. Nárož-

51) NA, DZV 115 E 14v – E 16r; NA, DZV 263 D 28v – E 1r; NA, DZV 265 B 17r – B 25v.

ní pokoj proti mlýnu. 14. Před-síň. 15. Pokoj pro hosty (se špalíry; zmiňovány troje dveře). 16. Vedlejší komora (se špalíry). 17. Prostřední komora pro hosty. 18. Druhá komora. 19. Kaplový pokoj. 20. Komora vedle kaplového pokoje.

V dolním podlaží zámku: 21. Malířův pokoj. 22. Biliárový pokoj. 23. Rondel (Rundell) vedle „Trugtafel“ (v něm samé obrazy).⁵²⁾ 24. Hostinský pokoj pro duchovní. 25. Před-síň u schodů. 26. Pokoj úředníků. 27. Hejtmanův pokoj. 28. Komora. 29. Kancelář důchodenského písaře. 30. Lokajna. 31. Druhá lokajna. 32. Kuchyň. 33. Kuchyňská komora. 34. Rondel (Rundel) vedle kuchyně. 35. Spížní komora. 36. Dolní kvelb. 37. Druhý kvelb. 38. Velký kvelb (v něm 14 párů nenatřených okenic, 2 páry malovaných okenic, 1 pár červeně a bíle natřených okenic). 39. Půda. 40. Rondel (Rundel) na půdě (v něm 29 zimmích oken s malými

mi terči a 5 drátěných mříží k oknům).⁵³⁾

Inventář tedy, jak bylo u barokních inventářů obvyklé, uváděl nejprve místnosti patra, tedy piano nobile, a až po jejich vypsání přecházel k přízemí. Popis patra pak, rovněž charakteristicky, začínal kaplí, umístěnou v severovýchodní věži, jakožto nejdůležitější místností zámku, načež pokračoval (vynechávaje pokoj u kaple i s komorou) místnostmi východního křídla, tedy horním sálem, druhým pokojem a jídelnou v jihovýchodním nároží, u které byl v jihovýchodní věži věžní pokoj; následovalo jižní křídlo s obytnými místnostmi majitele zámku včetně ložnice, umístěné nad průjezdem, poté západní křídlo, určené majitelově manželce a jejímu fraucimoru, a popis patra uzavírá severní křídlo s pokoji pro hosty, zakončené výše zmíněným pokojem u kaple s komorou. Přízemí pak obsahovalo místnosti používané úředníky panství a služebnictvem a kuchyňské místnosti, kromě nich však také místnosti pro společenské hry a pro ubytování malíře a duchovního.

Fideikomis zdědil po Serváci Ignácovi jeho synovec Ignác Karel Engel svobodný pán z Engelsflusu, jenž vládl na Mníšku až do své smrti roku 1743.⁵⁴⁾ Ve své závěti, pořízené krátce před smrtí, ustanovil Ignác Karel svým univerzálním dědicem nejvyššího purkrabího pražského Jana Arnošta Antonína hraběte Schaffgotsche, avšak Mníšek jakožto fideikomis nakonec zdědila testátorova sestra Marie Viktorie ovdovělá svobodná paní z Unwerthu.⁵⁵⁾

52) Drucktafel se nazýval stůl, na němž se hrála hra se stejným názvem, podobná biliáru; byl také nazýván německým biliárem.

53) NA, Fideikomisní spisy (dále Fdk), kart. 1134; SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 10, inv. č. 49).

54) J. Vávra, o. c. v pozn. 18, s. 51, 58.

55) NA, DZV 367 F 4r – F 12v.

Hned po smrti Ignáce Karla byl ještě v roce 1743 pořízen další inventář mníšeckého panství, v němž jsou v zámku uvedeny následující místnosti (tentokrát jsou čísla místností v patře uvedena i v samotném pramenu, zatímco místnosti v přízemí pramen nečíslyje):

1. Pokoj slečny Marie Barbo-ry hraběnky z Kokořova. 2. Frau-cimor. 3. Vedlejší komora. 4. Hos-tinský čili takzvaný modrý pokoj (v něm zmiňovány dvojce dveře, malá záchodová dvířka a 5 okenních šátků). 5. Pokoj s vlašským krbem (se špalíry, malovanými na plátně). 6. Zelený pokoj s al-kovnou (se 4 okenními závěsy). 7. Malý žlutý pokoj (se 2 okenními závěsy). 8. Modrý pokoj s al-kovnou (se 2 závěsy u alkovny a 4 okenními závěsy). 9. Malá vedlejší komora (se 2 okenními závěsy). 10. Jídlna (se 4 okenními závěsy). 11. Zámecká kap-le (s oltářním obrazem sv. Ser-váce). 12. Předsíň. 13. Biliár-o-vý pokoj. 14. Kredencový po-koj. 15. Velká jídlna. 16. Rondel. 17. Malá antecamera čili před-kvelbík (Vor-Gewölbel). 18. Lož-nice zesnulého pána (se špalíry, malovanými na plátně). 19. Zbroj-nice, kde se také nachází knihov-na.

V přízemí: 20. Pokoj pana barona Dubského. 21. Pokoj pa-na pátera. 22. Hostinský pokoj. 23. Rondel. 24. Lokajna. 25. Vel-ký kvelb vedle rondelových scho-dů. 26. Spízní kvelb. 27. Pokoj klíčnice. 28. Komorníkův pokoj. 29. Kuchyňský spízní kvelb. 30. Kuchyň. 31. Pekárna. 32. Kvelb na mouku. 33. Sklep. 34. Pař-ník u zámku. 35. Panské stáje a kůlna.⁵⁶⁾

Marie Viktorie svobodná paní z Unwerthu zemřela již v roce 1755 a fideikomis po ní přešel do majetku jejího sy-na Ignáce svobodného pána z Unwerthu.⁵⁷⁾ Při přebírání dě-dictví byl v roce 1756 opět pořízen inventář panství, v němž jsou v mníšeckém zámku uváděny následující místnosti (místnosti opět nejsou v originálním textu číslovány):

1. Velká jídlna. 2. Kredencový pokoj. 3. Žlutý pokoj. 4. Modrý pokoj. 5. Pokoj milostivého pána. 6. Ložnice. 7. Po-koj milostivé paní. 8. Pokoj mladých pánů. 9. Druhý pokoj mladých pánů. 10. Frau-cimor. 11. Pokoje slečen. 12. Před-síň. 13. První hostinský pokoj. 14. Druhý hostinský pokoj. 15. Malý pokoj vedle malé jídelny. 16. Malá jídlna. 17. Hos-

56) NA, Fdk, kart. 1134; SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 10, inv. č. 48.

57) J. Vávra, o. c. v pozn. 18, s. 60.

Obr. 17: Mníšek pod Brdy, zámek, interiér knihovny: a – celkový záběr na část výzdoby klenby a díl rodové galerie hrabat Unwertů a Stampachů; b – pracovní zákoutí (foto V. Tůtr, 2011).

tinský pokoj vedle malé jídelny. 18. Zámecká kaple (s oltářním obrazem sv. Serváce).

V přízemí: 19. Pokoj pana pátera, 20. Vedlejší pokoj. 21. První hostinský pokoj. 22. Pokoj zvaný Druck-Taffl. 23. Komorníkův pokoj. 24. Zbrojnice. 25. Hostinský pokoj vedle vrat. 26. Lokajna. 27. Pekárna.⁵⁸⁾

Ignác svobodný pán z Unwerthu byl v roce 1764 povýšen do hraběcího stavu a zemřel v roce 1769. Mníšecký fideikomis po něm zdědil jeho syn Jan Nepomuk hrabě z Unwerthu, kterému však v roce otcovy smrti bylo pouhých 17 let, takže panství zpočátku spravovala jeho matka Marie Terezie hraběnka Unwerthová.⁵⁹⁾ Inventář panství, sepsaný po smrti hraběte Ignáce v roce 1769, obsahuje pouze mo-

58) NA, Fdk, kart. 1134.

59) J. Vávra, o. c. v pozn. 18, s. 63.

Obr. 18: Mníšek pod Brdy, budova čp. 115 od jihozápadu – bývalý zahradní dům (foto J. Žižka, 2008).

biliář, ale nejsou v něm uváděny jednotlivé místnosti.⁶⁰⁾ Jan Nepomuk hrabě z Unwerthu se ujal správy mníšeckého panství až v roce 1784,⁶¹⁾ zemřel však již roku 1792. Fideikomis poté přešel do majetku jeho jednorozčného syna Bedřicha, který zemřel ve věku 4 let již roku 1795. Po něm fideikomis připadl jeho strýci Josefovi hraběti z Unwerthu.⁶²⁾ Bohužel archivní prameny z této doby nepřinášejí žádné doklady o rokokových a pozdějších klasicistních úpravách zámku.

I po smrti hraběte Jana Nepomuka byl v roce 1792 pořízen inventář mníšeckého panství⁶³⁾ a znovu byl takovýto inventář sepsán po smrti hraběte Bedřicha, v roce 1795;⁶⁴⁾ oba tyto inventáře se od sebe liší jen nepatrně. V inventáři z roku 1792 jsou v zámku zapsány tyto místnosti, v originále číslovány pouze do čísla 25 (v závorkách uvádíme drobné změny, které jsou oproti inventáři z roku 1792 uvedeny v inventáři z roku 1795):

Jídelna č. 1. Kredencový pokoj č. 2. Velký salón (Sitzzimmer) č. 3. Modře vymalovaný rondel č. 4. Krbový pokoj č. 5. Oblékárna č. 6. Malý popelavě šedý salón (Sitzzimmer) č. 7. Ložnice č. 8. Oblékárna hraběnky č. 9. Rondel hraběnky č. 10. Fraucimor č. 11. Šatna č. 12. Dětský pokoj č. 13. Předpokoj č. 14. Hostinský pokoj č. 15. Hostinský pokoj č. 16. Předpokoj č. 17. Hostinský pokoj č. 18. Hostinský pokoj č. 19. Hostinský pokoj č. 20. Hostinský pokoj č. 21. Biliárový pokoj č. 22. Kaple č. 23.

Hostinský pokoj č. 24. Hostinský pokoj č. 25. Kvelb na porcelán č. 26 (1795: Předsíň u hlavních schodů). Úřednický pokoj č. 27. Kuchyň č. 28 (1795 chybí). Inspektorský

pokoj č. 29. Pokoj prادلen č. 30. Komorníkův pokoj č. 31. Šatna č. 32. Dětský pokoj v přízemí č. 33. Hlavní kvelb č. 34. Pokoj hraběte v přízemí č. 35. Knihovna č. 36. Lokajna č. 37.

K těmto inventářům můžeme přiřadit ještě další, nedatovaný inventář, pocházející zřejmě rovněž ze sklonku 18. století; v něm jsou v zámku uvedeny následující místnosti:

1. Velká jídelna. 2. Kredencový pokoj. 3. Rondel proti zahradě. 4. Žlutě vymalovaný pokoj. 5. Krbový pokoj. 6. Salón (Sitz-Zimmer). 7. Ložnice. 8. Předpokoj. 9. Rondel proti rybníku. 10. Hostinský pokoj do dvora. 11. Fraucimor. 12. Žlutě vymalovaný hostinský pokoj proti rybníku. 13. Druhý hostinský pokoj proti rybníku. 14. Hostinský pokoj na pavlači. 15. Druhý hostinský pokoj. 16. Třetí hostinský pokoj. 17. Malá jídelna. 18. První hostinský pokoj proti Voboře. 19. Druhý hostinský pokoj. 20. Třetí hostinský pokoj

V přízemí: 21. Zbrojnice. 22. Komorníkův pokoj. 23. Druck-Taffl-Zimmer. 24. Šatna. 25. Hostinský pokoj. 26. Druhý hostinský pokoj. 27. Úřednický pokoj. 28. Rondel proti rybníku. 29. Pokoj služebnictva. 30. Kvelb na porcelán. [31.] Kvelb vedle kuchyně. [32.] Kuchyň.⁶⁵⁾

Dochovaná kolekce zámeckých inventářů z 18. století nám umožňuje poznat změny v určení jednotlivých místností, ke kterým během tohoto století docházelo. Všechny inventáře začínají nadále místnostmi patra, po kterém teprve je uváděno přízemí; zato kaple už není uváděna na symbolickém prvním místě, nýbrž přichází na ni řada až v rámci popisu místností patra, přičemž někdy jí byl dokonce popis prvního patra uzavírán. Funkce kaple se přirozeně během století nezměnila, zato změnami ve svém určení prošly četné jiné místnosti zámku. Pokud jde o nejdůležitější místnosti ve východním křídle zámku, horní sál je roku 1743 uveden jako biliárový pokoj (biliár byl tedy přenesen z pří-

60) NA, Fdk, kart. 1134; SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 10, inv. č. 51.

61) NA, DZV 460 K 22v – K 23r.

62) J. Vávra, o. c. v pozn. 18, s. 64–67.

63) SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 10, inv. č. 52.

64) NA, Fdk, kart. 1134; SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 10, inv. č. 52).

65) SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 10, inv. č. 50.

zemí do patra) a od roku 1756 je označován jako velká jídelna; inventáře poté začínaly právě touto velkou jídelnou. Naproti tomu jídelna z roku 1704 byla sice jídelnou i roku 1743, roku 1756 je však uváděna jako žlutý pokoj a v roce 1792 poprvé jako velký salón; věž, jež k ní přiléhá, byla ve druhé polovině 18. století označována jako modrý či modře vymalovaný pokoj. Jižní křídlo bylo nadále využíváno majitelem zámku, západní jeho manželkou a jejím služebnictvem a v severním křídle byly hostinské pokoje; v jednotlivých místnostech ovšem ke změnám docházelo i tam.

Až z roku 1798 máme pro Mníšek k dispozici další druh pramene, jenž nahrazuje inventáře zámku z předešlých desetiletí. Jsou to popisy budovy, sepisované během soudních odhadů panství, většinou v rámci pozůstalostních řízení. Tyto soupisy na jedné straně na rozdíl od inventářů obsahují souvislý text, což nám usnadňuje ztotožnění místností popisu s místnostmi dnešními, a také nás informují o podlahách a stropích místností, na druhé straně však nezaznamenávají mobiliář, jenž se v místnostech nacházel, a obvykle ani jejich určení (to ovšem občas scházelo i v inventářích, zvláště u méně významných místností). Nejstarším dochovaným popisem mníšeckého zámku je popis budovy provedený v září a říjnu 1798 v rámci odhadu mníšeckého panství. Stavební znalci Ignác Palliardi a Karel Schmied přitom mníšecký zámek popsali takto:

„Zámek v Mníšku je vystavěn na skále z kamene na vápno, je 22 sáhů dlouhý a 21 sáhů 1 stopu široký. Má 3 velké sklepy a větší počet malých, jež jsou udělané ve skále a k tomu ještě z největší části klenuté, a kromě toho neurčený počet podzemních chodeb. Na těchto sklepech se nachází v řadě 5 prostorných kvelbů a jeden vstupní kvelb, jež jsou všechny opatřeny cihelnými podlahami.

V přízemí obsahuje zámek následující oddělení, jež jsou vesměs klenuté: vjezd, písárnu (Schreibzimmer) hraběte s rondelem a 1 lázní, první 2 s prkennými podlahami, poslední s cihelnou podlahou; dále následuje 1 předsíň, 1 pokoj, 1 komora a 2 kvelby, dlážděné cihlami, dále vchod ke šnekovým schodům, vchod ke starému vinnému sklepu a za nimi hospodářský kvelb, dlážděný cihlami; pak 1 místnost pro vozy, 1 dřevník, 1 kuchyň s klenutým pláštěm, 1 příprava a 1 rondel, 1 prádelní kvelb s kuchyní k němu, dále vchod k pivnímu sklepu a k hlavním schodům; toto všechno, co bylo teď popsáno, je dlážděno cihlami. Dále 1 malá předsíň se 3 pokoji a vpředu 1 jiná se 4 pokoji i s 1 rondelem a 1 malou kuchyní, toto všechno s výjimkou kuchyně má prkenné podlahy.

Do prvního patra vedou jedny kamenné hlavní schody, 1 dřevěné postranní schody a dvoje točité schody. Hlavní apartmá sestává z 1 sálu, 6 pokojů a 2 rondelů i s malým toaletním kabinetem; kromě toho se v prvním patře nacházejí ještě 1 malý sál, 1 domovní kaple, 11 pokojů, 1 šatna, 1 malá kuchyň, 1 komora a 1 předsíň s cihelnou podlahou; jinak mají hlavní místnosti (Hauptgelegenheit) vesměs parkety a jsou opatřeny rákosovými stropy, hraběcí ložnice, 1 kabinet a rondely jsou však klenuté, ostatní pokoje pak mají vesměs prkenné podlahy a jsou opatřeny rákosovými stropy.

Krov je ležatý [původně napsáno: stojatý], půda je vydlážděna cihlami, střecha je kryta prejzy a háky.

Celý zámek je vystavěn do čtyřúhelníku, na jehož 3 rozcích se nacházejí věže a v jedné z nich 1 velké hodiny.

V zámeckém nádvoří stojí kamenná nádrž na vodu.

Jinak stavební znalci prohlašují, že zámek je velmi solidní a v nejlepším stavebním stavu. Se zřetelem na to, že zámek slouží jen k bydlení vrchnosti a nepřináší žádný zvláštní užitek a také udržování střech a vodovodu vyžaduje ročně nějaký náklad, se však oceňuje na 5000 zl.

Vpředu u zámku je přistavěn skleník a parník, z kamene na vápno, dlouhý 10 sáhů 2 stopy, široký 3 sáhy 5 stop a vysoký 4 sáhy 4 stopy, krytý šindelem, nový, v nejlepším stavu – 80 zl.

V zámecké zahradě je krásná sala terrena z kamene na vápno s terasou z kvádrů; cena stavebního materiálu činí 100 zl.

Rovněž v zahradě jsou 2 [později číslice 2 tužkou přeškrtnuta a nahrazena číslicí 1] kamenné vodní fontány, nové, v ceně 100 zl.“⁶⁶⁾

Josef hrabě Unwerth zemřel roku 1822 a mníšecký fideikomis po něm zdědil jeho bratr Ignác.⁶⁷⁾ který zemřel již v roce 1827, a jelikož neměl žádné potomky, mníšecký fideikomis po něm zdědila jeho neteř (dcera sestry Karoliny, provdané Kagerové ze Stampachu) Marie Anna, provdaná za hraběte Karla Pachtu z Rájova,⁶⁸⁾ stalo se tak ovšem až po dlouhých sporech, do jejichž konečného vyřešení, k němuž došlo v roce 1838, bylo panství spravováno úředníkem desk zemských.⁶⁹⁾ Mezi stavbami, jež byly za této zemské správy v letech 1827–1838 na panství provedeny, uvádí nová zámecká pamětní kniha, vycházející z poznámek tehdejšího úředního ředitele Karla Rolkého, na prvním místě „mníšecký pivovar se sládkovým bytem.“ Na zámku podle pamětní knihy k žádným stavebním úpravám nedošlo.⁷⁰⁾

Marie Anna hraběnka Pachtová spravovala mníšecké panství v letech 1838–1847, v prosinci 1847 však zemřela⁷¹⁾ a mníšecký fideikomis po ní zdědila její nejstarší dcera Emanuela hraběnka Pachtová; panství však spravoval poručník, jímž byl její švagr Jan svobodný pán Schirnding,⁷²⁾ ženatý s její sestrou Ludmilou hraběnkou Pachtovou.⁷³⁾ Roku 1868 se však Jan Schirnding zřekl poručnictví nad Emanuelou Pachtovou a postoupil je svému synu Karlovi, kterému již tři léta předtím předal i všechny hospodářské záležitosti panství.⁷⁴⁾

Ještě za vlády Marie Anny Pachtové byla nově upravena zámecká zahrada, o čemž zámecká pamětní kniha uvádí: „Okrasná zahrada před zámkem byla přetvořena podle nákredu, vykonaného panem Janem baronem Schirndingem; u mostu byla místo zdi zřízena dřevěná bariéra a byly vybudovány schody, vedoucí od mostu do zahrady.“⁷⁵⁾ Druhou část zahrady dal baron Schirnding upravit v roce 1851: „Horní část zámecké okrasné zahrady před skleníkem dal p. t. pan Jan svobodný pán ze Schirndingu na jaře 1851 zřídit podle plánu, který sám nakreslil.“⁷⁶⁾

66) NA, Fdk, kart. 1134; NA, DZV 291 N 4v – O 11v. Dalšími popisy zámku, pocházejícími z let 1822 (NA, Fdk, kart. 1134), 1824, 1848 (NA, Fdk, kart. 1135) a 1885 (NA, Fdk, kart. 1136), se zde již nebudeme zabývat.

67) J. Vávra, o. c. v pozn. 18, s. 73.

68) NA, DZV 1293 B 15r – B 16v.

69) J. Vávra, o. c. v pozn. 18, s. 74–76.

70) SOA Praha, Vs Mníšek, inv. č. 1744, s. 20.

71) Tamtéž, s. 23.

72) Tamtéž, s. 24.

73) Tamtéž, s. 110.

74) Tamtéž, s. 92.

75) Tamtéž, s. 21–22.

76) Tamtéž, s. 34.

Za vlády Marie Anny Pachtové byla také zahájena stavba nového úředního domu čp. 2,⁷⁷⁾ k níž bylo nutno přikročit z toho důvodu, že v noci z 18. na 19. března 1847 starý úřední dům spolu se sousedními domy čp. 3, 4, 5 a 6 vyhořel. V témže roce vyhořela také vrchnostenská vinopalna s blízkými usedlostmi čp. 20, 21, 22 a 23 a rovněž luthauz v bažantnici.⁷⁸⁾ Stavba nového úředního domu, jež nakonec stála 7888 zl. 29 kr. vídeň. měny, byla dokončena roku 1849; vedl ji štěchovický stavitel Zelenka.⁷⁹⁾

K závažné změně ve vzhledu zámecké budovy došlo v letech 1866–1867, kdy byl snesen barokní krov i s prejzovou krytinou a byl nahrazen novým krovem s krytinou taškovou. K této výměně došlo proto, že (jak uvádí zámecká pamětní kniha) bylo shledáno, že „*krov je ztrouchnivělý a shnilý, krytina nejvýš vadná, záklopové a rákosní trámy na půdě vadné a vůbec je nevyhnutelně nezbytné zřízení nové střechy a půdy*.“ Nový krov byl zřízen o pět stop nižší než krov starý. Během jeho výměny bylo bohužel strženo 6 velkých střešních vikýřů a byly také sejmuty horní části 12 komínů. Naopak bylo zřízeno 14 malých střešních vikýřů (8 kusů do zámeckého nádvoří, na vnější straně proti západu 3 kusy a proti severu také 3 kusy), zatímco „*na východně a jižně ležícím křídle, kde dříve na vnější straně stálo 6 velkých a vysokých vikýřů, nebyly na radu stavebního rady Turka osazeny žádné střešní vikýře*.“ Současně byly prováděny i různé adaptace v interiéru zámku, během nichž bylo při vytrhávání dlažby na půdě nad prvním pokojem v západním křídle zjištěno, že tento pokoj má dvojitý strop, totiž horní strop, pomalovaný v 17. století květinami a listovím a arabeskami, a druhý, pozdější, umístěný asi o 1 ½ lokte hlouběji. Pisatel pamětní knihy tedy usoudil, že „*je možné, že při stavbě zámku byly všechny pokoje prvního patra postaveny vyšší*.“⁸⁰⁾

Opravy zámecké budovy poté kontinuálně probíhaly až do roku 1873. V roce 1868 byly opraveny dvě věžní kupole, byly nově pořízeny všechny okenní rámy, přičemž musela být odesána kamenná okenní „futra“, z bývalého bytu správce pokojů, z bývalé staré kanceláře a ze spodního rondelu v prostřední věži v přízemí byl zřízen nový velký byt a bylo započato s natíráním zdiva zámku světle žlutým nátěrem, což bylo dokončeno v následujícím roce.⁸¹⁾ Roku 1869 byly nadto prováděny adaptace v některých pokojích a upravováno bylo i zámecké nádvoří a příjezd.⁸²⁾ V roce 1870 byl opraven i krov nad věží nad zámeckou kaplí a z přízemních místností kaplové věže na straně do zámecké zahrady byl upraven nový zahradníkův byt.⁸³⁾ Roku 1871 se pracovalo hlavně v zámecké zahradě, kde byly zřízeny dva nové bazény a obnoveny dva luthauzy.⁸⁴⁾ Posléze v roce 1872 se dále pracovalo v zahradě, kde byl postaven nový železný skleník, jenž nahradil dřevěný skleník z roku 1796, a v zámeckém nádvoří byla postavena nová zděná vodní nádrž s grotou,⁸⁵⁾ načež roku 1873 byla těsně u nového železného

skleníku postavena železná rozmnožovna.⁸⁶⁾ V dalších letech docházelo na zámku pouze k drobnějším pracím.

V březnu 1885 zemřela ve věku 88 let Emanuela hraběnka Pachtová,⁸⁷⁾ a protože její sestra Ludmila svobodná paní ze Schirndingu, která se ostatně svého práva na užívání mníšeckého panství zřekla ve prospěch svého syna Karla svobodného pána ze Schirndingu, zemřela krátce nato, v červnu 1886,⁸⁸⁾ bylo panství podle rozhodnutí zemského soudu z prosince 1886 přirčeno tomuto Karlu svobodnému pánu Schirndingovi.⁸⁹⁾ Ten zemřel roku 1909 a Mníšek přešel dědictvím na jeho příbuzného Theodoricha svobodného pána Kasta z Ebelsbergu.⁹⁰⁾ Nový majitel hned po převzetí Mníšku přistoupil k přestavbě zámku, kterou projektoval a v letech 1910–1911 i provedl pražský architekt a stavitel Matěj Blecha.

Přestavbu, jež byla velmi nákladná, můžeme sledovat podle velmi podrobně dochovaných účtů a průvodních písemností. Ze závěrečného vyúčtování, jež Matěj Blecha sestavil 26. dubna 1911, se dovídáme, že samy stavitelské práce stály 98 457 K 39 h. Na počátku prací byly provedeny demoliční práce – ve všech podlažích byly vytrhány dlažby a staré podlahy, v prvním patře byla stržena dřevěná pavlač a šest konzol, v přízemí bylo 10 kusů okenních otvorů rozšířeno na normální velikost oken, byly strženy staré dřevěné schody v parku i s pavlačí a rovněž v suterénu byly strženy dřevěné schody z přízemí až ke sklepu i staré dřevěné stupně v zahradníkove bytě.

Poté bylo vyzděno 6 nových komínů, ve všech podlažích byly položeny nové dlažby a podlahy (šamotové dlažby, dlažby z cementových desek, teracové dlažby, parkety, lodní i frýzkové podlahy), v přízemí byla zřízena nová pavlač se schody z přízemí k parku a schodová mříž z kujného železa, v suterénu byly osazeny staré žulové sklepni stupně (dřívější hlavní schody) spolu s nové objednanými stupni, byly opraveny omítky na všech fasádách včetně věže, opraveno bylo i 113 okenních šambrán a hlavní římsy a kus portálu ve dvoře a renovován byl velký portál se sochami v průčelí zámku. Mimo vlastní zámek byla pak opravena terasa v parku, strženy a znovu osazeny byly 2 figury lvů u vjezdu branou, byl stržen starý skleník a dělnický obytný dům u vjezdu do zámku, postaven byl nový skleník a v parku bylo postaveno nové schodiště.⁹¹⁾

Z dalších realizovaných prací uvedme ještě nově proložená okna v přízemí a prvním patře západní, severní a východní fronty, výměnu vadných trámových stropů v západním a severním křídle nad prvním poschodím (na nutnost této práce se přišlo při strhávání zdi archivu a chodby za účelem zvětšení dvou pokojů v prvním patře vlevo od hlavních schodů v západním křídle a při strhávání zdi kabinetu prvního patra v severním křídle), stržení a znovu zaklenutí některých kleneb, stržení rovných žulových kleneb ve východním křídle a jejich nahrazení tvrdými dřevěnými

77) Tamtéž, s. 22.

78) Tamtéž, s. 23.

79) Tamtéž, s. 30.

80) Tamtéž, s. 87–88.

81) Tamtéž, s. 93–96. Zednické práce tehdy prováděl stavitel Jan Filipovský.

82) Tamtéž, s. 102–103.

83) Tamtéž, s. 112–113. Stavební práce zřejmě prováděl stavitel Jan Kučina, od něhož pochází plán adaptace suterénu na zahradníkův byt z roku 1870 (SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 111).

84) SOA Praha, Vs Mníšek, inv. č. 1744, s. 122–123.

85) Tamtéž, s. 129–133. Skleník podle plánu hospodářského ředitele Jindřicha Seydela postavili zednický mistr Jan Kučina a zámečnický mistr Václav Sallerius.

86) Tamtéž, s. 139–140.

87) SOA Praha, Vs Mníšek, inv. č. 1745, s. 28.

88) Tamtéž, s. 35.

89) Tamtéž, s. 41; Katastrální úřad Praha, Desky zemské, knihová vložka 933.

90) Jan Štátný, Městečko pod Skalkou. Revnice 1948, s. 86; Katastrální úřad Praha, Desky zemské, knihová vložka 933.

91) SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 215.

stupni, zřízení pěti nových prostor v přízemí v západním křídle zámku, jež obdržely nově prolomená okna ve frontě do parku, přestavbu klenutých prostor ve východním křídle v suterénu na vrchnostenskou kuchyni se spíží, prádelnou a pokoje sluhů, stržení jednoramenných dřevěných schodů, které vedly do přízemí, a jejich nahrazení nahoře získanými žulovými stupni, a posléze zřízení klenuté galerie na zděných pilířích s taškovou střechou, jež nahradila starou pavlač. Nejvýznamnějším ze všech Blechových zásahů bylo nepochybně zřízení arkády na severní straně zámeckého nádvoří.⁹²⁾

Další řemeslné práce prováděly firmy Waldek & Wagner (kanalizace a vodovod), Deckert & Homolka (elektrické osvětlení a bleskosvody), firma Maisner na Královských Vinohradech (výťah pro pokrmu), pražská filiálka Akt. Gesellschaft Wien (ústřední topení a ventilace), firma J. Štětka na Královských Vinohradech (topení teplou vodou v novém skleníku),⁹³⁾ firma V. Keller ze Smíchova (truhlářské práce), zámečnická firma Schwarz z Prahy (zámečnické práce), sochař Eduard Zvelebil, jenž opravil zámecký portál, firma Salzburger Marmorwerke Friedrich Freiherr Mayr von Melnhof, jež provedla opravu či spíše opětné zřízení fontány na nádvoří a další mramorářské práce,⁹⁴⁾ malíř Zikmund Rudl, který renovoval všechny nástěnné malby, a malíř pokojů František Obermaier, jenž provedl hlinkové výmalby místností prvního patra.⁹⁵⁾

Theodorich svobodný pán Kast z Ebelsbergu zůstal majitelem mníšeckého zámku až do své smrti v roce 1931; mníšecký velkostatek po něm zdědil nejstarší syn Llewellyn svobodný pán Kast z Ebelsbergu.⁹⁶⁾

Za nového majitele byla na zámku v letech druhé světové války provedena oprava střech zámeckých věží, přičemž dvě věžní bání byly úplně rekonstruovány, třetí pak opravena.

92) SOA Praha, Vs Mníšek, inv. č. 203.

93) SOA Praha, Vs Mníšek, kart. 111.

94) SOA Praha, Vs Mníšek, inv. č. 215.

95) Dagmar Martincová, Zpřístupnění expozice státního zámku Mníšek pod Brdy, Památky středních Čech 22, č. 2, 2008, s. 29.

96) J. Štátný, o. c. v pozn. 90, s. 86; Katastrální úřad Praha, Desky zemské, knihovná vložka 933.

Jelikož poslední majitel zámku nebyl české národnosti, byl mu v roce 1945 velkostatek novým režimem konfiskován; zámek byl tehdy vykraden a nábytek značně poškozen. Zpočátku byl zámek propůjčen Svazu vysokoškolského studentstva k účelům rekreačním a jako středisko pro sjezdy, ale nakonec roku 1946 ministerstvo zemědělství pronajalo zámeckou budovu prezídiu ministerstva vnitra pro potřeby archivu ministerstva vnitra. Tento archiv (později Státní ústřední archiv) používal budovy pro své potřeby až do devadesátých let 20. století.

Po převzetí zámku archivem bylo nutno přikročit k jeho opravám, jež proběhly v letech 1950–1953. Tehdy Komunální podnik města Dobříše provedl zesílení opěrné zdi zámeckého mostu (čili příjezdni rampy, jelikož dva oblouky mostu byly nyní již uzavřené) směrem k zahradě, opravu balustrády na této zdi a byly realizovány i opravy vlastní zámecké budovy – oprava fasády, pro niž byl vybrán „tón světle hnědožlutý (běžový) přírodní, dosažený barvou písku, podobný dosavadnímu tenké vrstvy omítky nanesené snad koncem 18. stol. na původní napekovanou omítku raně barokní“, oprava a výměna úžlabí a žlabu, oprava odpadových rour, barvení tří věží, oprava střechy včetně dodání tašek a háků a zasklení oken. Při obnově omítek se pracovalo „s bílým, podle sdělení odleženým vápnem a jemným pískem, získaným z náplavu v rozsedlinách skalních na Skalce“; vedoucí dělník František Šírl, který pracoval již na opravě zámku v letech 1910–1911, přitom sdělil, že jde o týž písek, kterého bylo použito již při tehdejší opravě.⁹⁷⁾

V dalších letech byla na zámku prováděna jen nejnutnější údržba, což přispělo k tomu, že tu jsou zachovány jisté autentické prvky, jejichž dochování jinak nebývá obvyklé. Utrpělo však okolí zámku, kde byla mimo jiné zbořena většina budov hospodářského dvora. Teprve v roce 2000 archiv budovu zámku vyklidil a zámek byl převeden do správy Národního památkového ústavu – územního odborného pracoviště středních Čech v Praze, které ještě v prosinci 2000 zahájilo důkladnou obnovu zámku a zámeckého parku, na niž se dále pracuje.

97) NA, Státní památková správa, kart. 349.

DAS SCHLOSS IN MNÍŠEK POD BRDY – DIE ARCHIVQUELLEN UND IHRE BEDEUTUNG FÜR DIE ERKENNTNIS DER BAUENTWICKLUNG

Die Archivforschung als einer der unentbehrlichen Teile der historischen Standard-Bauforschung kommt aus verschiedenen Arten der Schriftquellen heraus, die die sich ändernde Gestalt des zu erforschenden Objektes erfassen. Das Ideale für den Forscher ist es natürlich, wenn es ihm gelingt in Archiven (außer den eventuellen Plänen und ikonographischen Quellen, auf die sich die Archivforschung in der Vergangenheit beschränkt hat) die Rechnungsschriften zu finden, am besten die Baurechnungen in Beziehung zum Bau oder den weiteren Umbauten oder baulichen Änderungen, oder die Gefällsrechnungen, die ebenfalls mehr oder weniger ausführliche Nachrichten von diesen Bauaktivitäten enthalten. Eine weitere Quelle von hoher Wichtigkeit stellen die aus verschiedenen Gründen angeschafften Mobilien-Inventare und

Beschreibungen des Objekts dar. Sowohl bei den Wohngebäuden (den Burgen, Schlössern, Klöstern oder Bürgerhäusern) als auch den wirtschaftlichen und kirchlichen Bauten bilden sie ein recht wertvolles, die im Laufe der Zeiten in den Innenräumen erfolgten Veränderungen zu erkennen ermöglichendes Material. Die Archivforschung als ein Teil der vor zehn Jahren ausgearbeiteten historischen Bauforschung des Schlosses in Mníšek pod Brdy (Mnischek, Bez. Prag-West, Kr. Mittelböhmen) kann als Beispiel davon, wie diese zwei Grundtypen der schriftlichen Quellen die bauliche Entwicklung näher zu erkennen ermöglichen.

Mníšek wird schriftlich erst zum J. 1352 belegt, aber schon 1356 erwähnt der älteste Beleg das Vorkommen einer landesfürstlichen Burg an Stelle des heutigen Schlosses. Wenzel IV. hat 1409 den Burgstall Mní-

šek mit dem Städtchen, einem Meierhof und den Dörfern im Lehen an Johann v. Lestkau erteilt, den königlichen Burggrafen in Žebrák, und so entstand die vom königlichen Gut Dobříš abgetrennte Herrschaft Mníšek. Die Herrschaft wurde 1487 von Johann Wratislaw von Mitrowitz gekauft, so dass Mníšek in den Besitz des genannten Geschlechtes überging, in dem es für folgende 168 Jahre blieb; schon 1503 entließ Wladislaw II. Mníšek von der Lehenspflicht und es wurde zum freien landtäflichen Gut. Im Besitz der Wratislavs von Mitrowitz Mníšek war es bis 1655 geblieben, als die Herrschaft samt dem Schloss (das inzwischen während des Dreißigjährigen Kriegs 1639 zerstört worden war) Servatius Engel von Engelsfluss, der später nobilitierte Bürger der Prager Altstadt kaufte, der gleich danach die Schlosserneuerung anfang. Die Schriftquellen, die hätten uns von der baulichen Entwicklung des Schlosses während der vorherigen (gotischen und renaissancezeitlichen) Periode informiert, sind nur vereinzelt und fragmentarisch, was gar nicht überraschend ist.

Der neue Besitzer ging unverzüglich die Bauarbeiten an der verwüsteten Domäne an. Dazu gibt es nicht die Baurechnungen, es gibt jedoch eine andere ganz ungewöhnliche, die Rechnungen im hohen Maß ersetzende Quelle. Der Besitzer allein registrierte die genauen Angaben von den Bauarbeiten in Mníšek (nicht aber zeitgenössisch, sondern erst nach der Vollendung der Arbeiten) in ein deutsch geschriebenes Gedenkbuch des Schlosses Mníšek, das somit eine vereinzelte Schriftquellengattung darstellt, die für die Erkenntnis der Bauentwicklung des Schlosses sowie auch der weiteren Gebäude der Herrschaft wichtig ist. Diese Quelle informiert den Forscher von dem 16. Jahre, 1656–1672 dauernden Schlossumbau, den der Prager Baumeister (und Freund von Servatius Engel) Martin Reiner führte. Das Gedenkbuch führt auch Namen weiterer, beim Schlossumbau zusammenarbeitender Handwerker an (des Steinmetzmeisters Giovanni Battista Pozzo, Zimmermeisters Thomas Vogel, Malers Fabian Harownik, Schloßermeisters Konrad Martin, Gläsermeisters Georg Hajek, Kupferschmiedemeisters Marx Schrauber, weiteren Kupferschmiedemeisters Namens Christian, Hoftischlermeisters Veit, also wohl Veit Göbel und des Pflastermeisters Georg Wolff), nur das Eingangsportal des Schlosses mit einigen weiteren Steinmetzarbeiten verfertigte der Pilsner Steinmetz Sebastian Bossart. Der Springbrunnen im Garten mit Skulpturen und weiterem Zubehör stellte der näher unbekannte Pater Muerto her. Weitere Handwerker, die Prager und die vom Lande erscheinen noch bei den Wirtschaftsbauten. Eine größere Aufmerksamkeit widmet das Gedenkbuch der dem hl. Servatius eingeweihten Schlosskapelle mit dem von Karl Skreta auf einer Kupferplatte gemalten Altarbild.

Für das letzte Viertel des 17. Jahrhunderts und das ganze 18. Jahrhundert erhielten sich keine Schriftquellen, die uns von den baulichen Änderungen informiert hätten, die in dieser Zeit ausgeführt wurden. Die einzigen Schriftquellen aus dieser Zeit stellt eine Kollektion der Schlossinventare aus dem 18. Jahrhundert dar, die uns nicht nur die Zahl, sondern auch Zweckbestimmung einzelner Schlossräume kennenzulernen ermöglicht. Seit 1798 ist für Mníšek auch eine weitere Quelle vorhanden, die die Inventare aus vorigen Jahrzehnten ersetzt. Das sind die Schlossbeschreibungen, die einerseits im Unterschied gegen die Inventare fließenden Text enthalten, was uns die Identifizierung einzelner beschriebener Räume mit den in der Gegenwart erleichtert, und informieren den Leser auch von Fußböden und Decken der Räume, andererseits aber registrieren nicht das in den Räumen befindliche Mobiliat, und überwiegend auch nicht ihre Zweckbestimmung (die aber auch in Inventaren fehlten, besonders für die weniger bedeutenden Räume).

Im Laufe des 19. Jahrhunderts durchführte man im Schloss die Instandhaltungs- und Reparaturarbeiten, unter denen die wichtigsten 1866–1873 erfolgten. Im Rahmen derer wurde 1866–1867 die barockzeitliche Dachkonstruktion samt dem Mönch-Nonne-Dach entfernt und

mit einer neuen mit Ziegeldach ersetzt. Das Schloss übergab 1909 in Besitz des neuen Herrn Theodorich Freiherrn Kast v. Ebelsberg, unter dem schnell danach 1910–1911 ein Umbau nach dem Projekt und unter Leitung vom Prager Architekten Matěj Blecha in Angriff genommen wurde.

Das Schloss war 1945 der Familie Kast beschlagnahmt worden, es diente danach dem Archiv des Innenministeriums (später dem Staatlichen Zentralarchiv), wofür 1950–1953 weitere Instandsetzung folgte. Das Archiv verließ das Schlossgebäude erst 2000 zugunsten der Verwaltung durch das Denkmalinstitut. Seine regionale Facharbeitsstätte für Mittelböhmen in Prag fing im Dezember 2000 die gründliche, bis in die Gegenwart verlaufende Instandsetzung des Schlosses und Schlossparks an.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Mníšek pod Brdy (Mnischek, Bez. Prag-West, Kr. Mittelböhmen), Schloss. Blick von der Eingangsrampe zu (Foto Archiv NPÚ ÚOP SČ [Nationales Denkmalinstitut, regionale Facharbeitsstätte für Mittelböhmen], Prag).

Abb. 2: Mníšek pod Brdy, Schloss. Schlossansicht auf dem Plan der Region unter der Bergkette Brdy, 1622 (überzeichnet, Original im NA [Nationalarchiv] Prag, Sammlung der Karten und Pläne, Inv. Nr. 1626, Sign. B XIV. 24, Zeichnung P. Macek).

Abb. 3: Mníšek pod Brdy, Schloss. Ansicht von Nordosten, angeblich 1672, tatsächlich aber wohl Mitte 19. Jh. (SOA [Staatliches Bezirksarchiv] Prag, Vs Mníšek, Inv. Nr. 1744, S. 12).

Abb. 4: Mníšek pod Brdy, Ausschnitt vom sog. Kaiserlichen Pflichtabdruck der Mappe des Stablen Katasters, 1840 (Zentralarchiv für Geodäsie und Kataster, Prag).

Abb. 5: Mníšek pod Brdy, Schloss. Plan für die Adaptierung des Schlosses (ohne Jahr, Mat. Blecha, 1:100 – SOA Praha, Vs Mníšek, Karton 111).

Abb. 6: Mníšek pod Brdy, Schloss. Springbrunnenskizze für den Schlosshof (ohne Jahr, Salzburger Marmorwerke Friedrich Freiherr Mayr von Melnhof [SOA Prag, Vs Mníšek, Karton 215]).

Abb. 7: Mníšek pod Brdy, Schloss. Grundrisse: a – Erdgeschoss, b – erstes Obergeschoss (Auswertung P. Macek, 2001).

Abb. 8: Mníšek pod Brdy, Schloss vom Park zu gesehen (Foto V. Razím, 2002).

Abb. 9: Mníšek pod Brdy, Schloss, frühbarockzeitliches Hauptportal an der Südfassade (Foto V. Tůtr, 2011).

Abb. 10: Mníšek pod Brdy, Schloss, Schlosshof mit der von M. Blecha entworfenen Arkade (Foto V. Tůtr, 2011).

Abb. 11: Mníšek pod Brdy, Schloss. Fragmente der bemalten Decken aus dem Raum Nr. 20: a – Malerei am Balken, Detail vom Engelskopf, b – Malerei am schrägen Eckbalken (Foto R. Biegel, 2001).

Abb. 12: Mníšek pod Brdy, Schloss. Großer Salon, Darstellung des Schlosses Mníšek über dem Türsturz des Eingangs zum kleinen Rauchersalon (Foto V. Tůtr, 2011).

Abb. 13: Mníšek pod Brdy, Schloss. Östliche Hoffassade, Wappen der Engel v. Engelsfluss (Foto V. Tůtr, 2011).

Abb. 14: Mníšek pod Brdy, Schloss. Schlosskapelle d. hl. Servatius, Innenraum (Foto V. Tůtr, 2011).

Abb. 15: Mníšek pod Brdy, Schloss. Schlosskapelle d. hl. Servatius, K. Skreta, Altarbild mit der Szene mit hl. Servatius und Athanasius, auf Kupferplatte gemalt (Foto V. Tůtr, 2011).

Abb. 16: Mníšek pod Brdy, Schloss. Schlosskapelle d. hl. Servatius, Bank, 1672, mit dem geschnitzten Akanthusornament und Wappen der Engel v. Engelsfluss (Foto J. Fridl, 2008).

Abb. 17: Mníšek pod Brdy, Schloss. Innenraum der Bibliothek: a – Gesamtaufnahme vom Teil des Gewölbedekors und Teil der Galerie der Grafen Unwert und Stampach, b – Arbeitsecke (Foto V. Tůtr, 2011).

Abb. 18: Mníšek pod Brdy, Gebäude Konkr.-Nr. 115 von Südwesten – einstiges Gartenhaus (Foto J. Žizka, 2008).

(Übersetzung J. Noll)